

Perehüvitiste seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (toitjakaotustoetus) seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga kaasajastatakse rahalise hüvitise maksmine toitja kaotuse korral.

Kehtivas riikliku pensionikindlustuse seaduses (RPKS) reguleeritud pensionisüsteemi kohaselt makstakse lapsele, kes on kaotanud ühe või mõlemad vanemad, toitjakaotuspensioni või rahvapensioni toitja kaotuse korral. Toitjakaotuspensioni suurus sõltub surnud vanema välja teenitud vanaduspensioni suuruselt ja surnud vanema laste arvust, kellele toitjakaotuspension määratakse. Kui surnud toitjal puudub nõutav pensionistaaž ja tal ei ole sellest tulenevalt õigust toitjakaotuspensionile, kuid ta on elanud vähemalt aasta enne oma surma Eestis, on lapsel õigus toitja kaotuse korral rahvapensionile. Eeltoodu tõttu on lastele makstav toitjakaotuspension väga erineva suurusega ega kata paljudel juhtudel piisaval määral laste ülalpidamiskulusid. Eriti haavatavas olukorras on lasterikkad pered. Seetõttu luuakse toitja kaotanud lastele uus toetuse skeem, mis tagab vanema kaotanud lapsele piisavas suuruses toetuse.

Teine toitjakaotuspensioni saajate sihtrühm on lesed või toitja vanemad. Toitjakaotuspensioni saamiseks tuleb vanaduspensionieas lesel valida enda pensioni või poole lahkunud abikaasa pensioni vahel. Kuna meeste ja naiste pensioni suurus on Eestis omavahel sarnasem kui teistes Euroopa riikides, on väga harva pool abikaasa pensionist suurem kui inimese enda pension. Sellest tulenevalt on lesele määratava toitjakaotuspensioni kasutamine praktikas vähene. Lisaks makstakse toitjakaotuspensioni leskedele, kes ei ole ise võimelised omale ülalpidamist teenima. Nemad on aga valdavalt kaetud muude sotsiaalskeemide alusel makstavate asendussissetulekutega, näiteks töövõimetoetus, lese enda vanaduspension või vanemahüvitis. Ainsa sihtrühmana on praegu toitjakaotusrisi puhul teiste hüvitistega katmata lapseootel lesed, kes ei tööta. Seetõttu luuakse neile võimalus saada vanemahüvitist kaks kuud enne lapse sündi sarnaselt töötavate lapseootel naistega.

Perehüvitiste seadusesse (PHS) luuakse uus peretoetuse liik – toitjakaotustoetus lapsele, kelle vanem on surnud. Toitjakaotustoetust hakatakse maksuma kuni lapse 19-aastaseks saamiseni, õppimise korral kuni 21-aastaseks saamiseni. Loodava toitjakaotustoetuse eesmärk on kompenseerida lapse kasvatamise kulud osaliselt ühe vanema kaotuse korral või täielikult mõlema vanema kaotuse korral. Loodava toitjakaotustoetuse suurus ei hakka enam sõltuma surnud vanema poolt välja teenitud vanaduspensionist ega pereliikmete arvust. Toitjakaotustoetuse suurus on laste ühetaoline, võtab arvesse lapse ülalpidamiskulu ja selle reaalkaotus säilib ajas indekseerimise kaudu.

Täiendavalt luuakse lapseootel naisele, kes ei tööta ja kelle sündiva lapse teine vanem on surnud, võimalus saada vanemahüvitist 70 päeva enne eeldatavat lapse sünnikuupäeva.

Senise toitjakaotuspensioni määramine RPKS-i alusel lastele ja ülalpeetavatele leskedele lõpetatakse alates 2026. aasta 1. oktoobrist. Ühest süsteemist teise üleminek on kavandatud järgmiselt:

- senistele toitjakaotuspensioni saajatele, v.a lapsed ja alla 24-aastased õppurid, jätkatakse toitjakaotuspensioni maksmist RPKS-i alusel seni, kuni neil on senise määramise alusel õigus seda saada;

- lastele ja kuni 24-aastastele õppuritele, kellele oli pension juba määratud, jätkatakse toetuse maksmist PHS-i alusel. Pensioni suurust võrreldakse uue toetuse suurusega ja kuni summade võrdsustumiseni makstakse välja suurem summa. Võimalus saada toetust kuni 24. eluaastani säilib üleminekuperioodil nendele lastele, kes eelnõu jõustumise hetkel on vanuses 18–23 aastat ja jätkavad õpinguid.

Eelnõu rakendamisel on oluline mõju vanema kaotanud laste heaolule, kuna sellega tagatakse lastele ühetaoline hüvitis olenemata sellest, kui pikalt jõudis vanem enne oma surma tööl käia. Selle tulemusena on toitja kaotanud lapsed toetatud võrdselt ja saavad toetust, mis tagab lapse igapäevaste vajaduste katmise. Muudatus vähendab ka ühe vanemaga leibkondade vaesusriski, mis on võrreldes kahe vanemaga peredega oluliselt suurem.

Lisaks tehakse RPKS-is, PHS-is, ohvriabi seaduses jt seadustes tehnilist laadi, täpsustava iseloomu ja vähese mõjuga muudatusi (vt p 1.3 märkused), mis on suuremal määral seotud toitjakaotustoetuse skeemile üleminekuga. Eelnõus esitatud politsei ja piirivalve seaduse muudatusega luuakse võimalus lõpetada politseiametniku töövõimetuspensionini maksmine samataoliselt teistes õigusaktides sätestatud põhimõttega, mille kohaselt kaotab riigivastase või ametialase süüteo toime pannud isik õiguse riiklikule eripensionile.

1.2. Eelnõu ettevalmistajad

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nõunik Ulvi Tüllinen (5919 9129; ulvi.tullinen@sm.ee), hüvitiste ja pensionipoliitika osakonna nõunik Liidia Soontak (5914 3964; liidia.soontak@sm.ee) ja piiriülese sotsiaalkindlustuse juht Leili Eenlo (5914 3941; leili.eenlo@sm.ee). Eelnõu ja seletuskirja politsei ja piirivalve seadust puudutava osa on koostanud Siseministeeriumi õigusosakonna juhataja Liisa Surva (5853 9459; liisa.surva@siseministeerium.ee).

Eelnõu juriidilise ekspertiisi on teinud Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna õigusloome ja isikukaitseandmete nõunik Lily Mals (5915 1801; lily.mals@sm.ee). Eelnõu seletuskirja mõjude osa on koostanud Sotsiaalministeeriumi analüüsi ja statistika osakonna analüütikud Age Viira (Age.Viira@sm.ee) ja Elo Reitalu (5913 0724; elo.reitalu@sm.ee).

Eelnõu on keeletoimetanud Rahandusministeeriumi ühisosakonna dokumendihaldustalituse keeletoimetaja Virge Tammaru (virge.tammaru@fin.ee).

Eelnõu koostamisel olid partneriteks Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Eesti Töötukassa, Sotsiaalkindlustusamet (edaspidi SKA) ja Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskus (edaspidi TEHIK).

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud teiste menetluses olevate eelnõudega.

Eelnõuga muudetakse järgmisi seadusi ja nende redaktsioone:

- 1) perehüvitiste seadus (RT I, 06.07.2023, 62);
- 2) Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu ning Riigikogu VII, VIII ja IX koosseisu liikmete pensioni seadus (RT I, 08.07.2016, 6);
- 3) eluruumide erastamise seadus (RT I 23.12.2022, 6);
- 4) kohtute seadus (RT I, 04.01.2024, 4);

- 5) ohvriabi seadus (RT I, 06.01.2023,1);
- 6) politsei ja piirivalve seadus (RT I, 29.06.2024, 22);
- 7) riigikontrolli seadus (RT I, 02.06.2021,13);
- 8) riigivastutuse seadus (RT I, 11.03.2023, 86);
- 9) riikliku pensionikindlustuse seadus (RT I, 14.12.2023, 7);
- 10) Vabariigi Presidendi ametihüve seadus (RT I, 06.07.2023,113);
- 11) õiguskantsleri seadus (RT I, 26.05.2020, 11).

Eelnõu §-s 6 esitatud muudatuse (politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² täiendamine) kohta ei ole eelnevalt koostatud väljatöötamiskavatsust, kuna muudatuse menetlus on põhjendatult kiireloomuline ning politsei ja piirivalve seaduse rakendamisega ei kaasne olulist õiguslikku muudatust. Seejuures on seadusandja eelnõu §-s 6 sätestatuga samataoliselt varem üldpõhimõttena eri õigusaktides ette näinud, et riigivastase või ametialase süüteo toime pannud isik kaotab õiguse riiklikule eripensionile. Viimati nimetatud muudatuste kohta on tehtud väljatöötamiskavatsus¹ 2017. aastal (EIS toimik nr 17-0838). Kuivõrd politsei ja piirivalve seaduse täiendamisega nähakse sama põhimõtte ette ka politseiametniku töövõimetuspensioni suhtes, siis ei kaasne eelnõu § 6 jõustumisel olulist õiguslikku muudatust. Täpsemad selgitused eelnõu § 6 muudatuse kohta on esitatud seletuskirjas vastava sätte juures.

Eelnõu vastuvõtmiseks Riigikogus on vajalik koosseisu poolthääle enamus, kuna muudetakse Vabariigi Presidendi ametihüve seadust, kohtute seadust ja riigikontrolli seadust (Eesti Vabariigi põhiseaduse § 104). Eelnõu planeeritav jõustumisaeg on 2026. aasta 1. oktoober.

Eelnõu on seotud isikuandmete töötlemisega isikuandmete kaitse üldmääruse tähenduses ning selle kohta on koostatud täpsem mõjuanalüüs seletuskirja 6. punktis.

2. Seaduse eesmärk

2.1. Muudatusega kaasajastatakse toitjakaotushüvitise maksmise süsteem

Eelnõuga kavandatud eesmärk on luua PHS-is lastele makstav individuaalne toitjakaotustoetus, mis ei jagune pereliikmete vahel, ei sõltu surnud toitja pensionikindlustusest ja varasemast sissetulekust, vaid on kõigile lastele ühetaoline. Toetuse suurus võtab arvesse lapse ülalpidamiskulusid, tarbijahinnaindeksi muutust ja Eesti keskmise brutokuupalga muutust – iga-aastase indekseerimise tulemusena säilib toetuse reaalkaartus ajas. Toetuse maksmise vanusepiir on sarnane perekonnaseaduses sätestatud lapse ülalpidamiskohustuse vanusepiiriga (21 eluaastat õppimise korral).

Toitjakaotuspensioni määramine 21-aastasele ja vanemale isikule, samuti toitja mittetöötavale lesele, kes kasvatab toitja kuni 3-aastast last, lõpetatakse. Nimetatud isikutele on viimase 20 aasta jooksul loodud erinevad hüvitiste skeemid, mis katavad üle 21-aastaste toitjakaotuspensioni saajate sihtrühmad paremini kui praegune toitjakaotuspension. Näiteks on üliõpilastele olemas vajaduspõhine õppetoetus, vanaduspensioniealistele makstav üksi elava pensionäri toetus mõeldud ennetama üksi jäänud vanaduspensionäride vaesusriski. Lesepension ei täida enam eesmärki, milleks ta loodi ehk see ei aita kaitsta vaesuse eest. Lesed kasutavad lesepensioni praktikas vähe, kuna enamasti on lese enda vanaduspension suurem kui pool lahkunud abikaasa pensioni. Töövõime kaotanud inimestele on olemas töövõimetoetus, mis ei sõltu erinevalt toitjakaotuspensionist

¹ <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/390d3a1b-c4a3-43e8-acb0-a13be356b4a3>

olemasolevast pensionistaažist. Alla 3-aastast last kasvatavale vanemale makstakse asendussissetulekuna vanemahüvitist.

Ainsa sihtrühmana on praegu toitjakaotusriski puhul teiste hüvitistega katmata mittetöötavad lapseootel naised, kelle lapse teine vanem on surnud. **Sellest tulenevalt luuakse neile võimalus saada PHS-i alusel ema vanemahüvitist 70 päeva enne eeldatavat lapse sündi.** Ema vanemahüvitise maksmise eesmärk on katta toitja kaotusest tingitud sissetuleku puudumist juhul, kui tal puudub endal võimalus ülalpidamist teenida.

2.2. Väljatöötamiskavatsus

Sotsiaalministeerium koostas aastatel 2022–2023 toitjakaotuspensioni reformimiseks eelnõu väljatöötamiskavatsuse (VTK)², mis esitati eelnõude infosüsteemi kaudu kooskõlastamiseks.

Eelnõu on vastavuses VTKga, välja arvatud järgmised erinevused:

1. VTK kohaselt oli plaan lõpetada toitjakaotuspensioni maksmine rasedatele mittetöötavatele leskedele. Eelnõu koostamise käigus otsustati toitja kaotuse riski katmiseks võimaldada rasedale naisele, kelle lapse teine vanem on surnud ja kes ei tööta, saada ema vanemahüvitist 70 kalendripäeva enne eeldatavat lapse sündi sarnaselt töötavate rasedate emadega. See aitab katta raseda naise, kelle lapse teine vanem on surnud, ülalpidamiskulu olukorras, kus ta ei saa raseduse viimastel kuudel tööle asuda.
2. Toitjakaotustoetusele kehtestati nõue, mille kohaselt peab toetust saav pere olema eelnevalt Eestiga seotud. Nõue puudutab praktikas seega ainult piiriüleselt liikuvaid peresid ja selle eesmärk on tagada, et toitjakaotustoetus määratakse peredele, kellel on Eestiga piisav seos tekkinud. Nõude kehtestamine aitab vältida ka toetuse alusetut maksmist palju liikuvatele inimestele, kes on Eestisse elama tulnud lühikeseks ajaks ja kolivad siit ära, ilma et teavitaksid sellest rahvastikuregistrilt. Kuna inimesed on järjest rohkem hakanud riikide vahel liikuma, on SKA praktikas järjest enam välja tulnud juhtumeid, kus inimesed, kes on riigist lahkunud, saavad elanikele suunatud toetusi edasi.

Nõude sätestamisel oli kaalumisel mitu küsimust:

- Esimene küsimus on perioodi pikkus. Üldiselt on toitjakaotusrisk kaetud riikides pensionina, mille õigus ja suurus sõltuvad eelnevast panusest ja sissemaksete maksmisest. Eestis kehtiva toitjakaotuspensioni saamine eeldab teatud aastate pensionikindlustusstaaži olemasolu, mille pikkus oleneb isiku vanusest. Kui isikul pensionikindlustusstaaži ei ole, määratakse toitja kaotuse korral rahvapension ja selleks on vaja täita aastane elamiseperiood. Toitja kaotuse korral määratav rahvapension on perepension ja selle suurus on lapse kohta väike: kahe lapsega pere saab 297 eurot. Ühe lapse kohta on see 148 eurot. Näiteks rahvapensioni puhul, mida makstakse vanaduse korral suuruses 373 eurot, on eelnev Eestis elamise nõue viis aastat. Teiste riikide toitjakaotustoetusega võrreldavaid näiteid väga palju ei ole, sest toitjakaotustoetused on peretoetustena väga vähestes riikides (Taani, Rootsi, Prantsusmaa, Malta, Iirimaa, Belgia). Paljudel juhtudel on nad makstavad täiendavalt toitjakaotuspensionile ja nende suurus on loodavast toetusest väiksem. Taanis makstakse toitjakaotuspension välja ühekordsena, kui toitja oli täiel määral vähemalt kaks aastat sissemaksetena panustanud ja perioodilised maksed jätkuvad peretoetustena – seal on toetuse saamiseks eelnev riigis elamise nõue kolm aastat. Toetuse suurus on ca 207 eurot kuus. Prantsusmaa maksab toetust täiendusena pensionile ca 167 eurot. Kvalifitseerumisperiood

² <https://eelnaud.valitsus.ee/main/mount/docList/ee34de2e-72aa-4801-a1ad-95a6cc7baff5>.

EL-i kodanikele on kuus kuud elamist aastase perioodi vältel ja kolmandate riikide kodanikele kehtib palju keerulisem tuvastamisprotseduur, mis näeb ette riiki elama tulemise õiguslike aluste kontrolli. Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeks lubab kehtestada töötajatele suunatud skeemidele maksimaalselt kolm aastat riigis töötamise või kümme aastat elamise nõude. Kõikidele elanikele suunatud skeemidele standardit kehtestatud ei ole, mis tähendab, et liikmesriik on vaba seda ise otsustama. Kuna Eesti plaanib asendada sissemaksepõhiste pensionide süsteemi üldistest maksudest rahastatava toetusega (elanikele suunatud süsteem), mille suurus vastab poolele lapse ülalpidamiskulule, mis on suhteliselt kõrge ja võrdselt makstav kõikidele lastele, sätestatakse pikem, st kolmeaastane Eestis elamise nõue. Et seda oleks võimalik täita ka võõrtöolistel, saab elamisnõuet täita ka juhul, kui Eestis viibitakse töötamise eesmärgil väljastatud viisa alusel. Nimelt tähendab elamisnõue kolmandate riikide kodanikele elamist elamisloa alusel. Kuivõrd väljaantavate elamislubade maht aastas on väga piiratud, tulevad välismaalased kolmandatest riikidest siia tööle töötamiseks väljastatavate viisade alusel – võib öelda, et nad elavad siin seaduslikult, aga neil ei ole töötamiseks elamisluba, vaid viisa. Seega võib juhtuda, et värskest elamisloa saanud pere vanem, kelle surma tõttu toetust taotletakse, on eelnevalt Eestiga olnud seotud juba mitu aastat, kuna on Eestis viibinud ja töötanud, kuid on siin töötanud muul alusel kui elamisluba. Seetõttu on mõistlik kvalifitseerumisenõude täitmist sellistele peredele lihtsustada ja võtta isikute varasemat Eestis viibimist arvesse ka muul õiguslikul alusel, aga ainult juhul, kui viibimise põhjus oli töötamine. Kolmeaastast nõuet hakatakse lugema kas taotluse esitamisest või vanema surmast. Kuivõrd kolmandatest riikidest pärit töötajad ei saa viisa alusel järjest kolme aastat töötada, sest viisaid ei väljastata nii pikaks ajaks ja viisade järjestikusel väljastamisel võivad tekkida ajalised nihked, st inimesed pöörduvad vahepeal oma koduriiki tagasi, on põhjendatud kehtestada neljaaastane referentsperiood, mille jooksul saaks kolme aastat riigis viibimist erinevatel alustel täita. Oluline on lisada, et toetuse taotlemiseks peab taotleja juba omama Eestis elamisluba, nagu ka muude perehüvitiste puhul, ja kasvatama last Eestis.

- Teine küsimus on, kellele kvalifitseerumisenõue täpselt suunatud on ehk kes seda täita saab või täitma peab – kas surnud toitja, laps või isik, kes last peale toitja kaotust kasvatab (üldjuhul lapse teine vanem). Prantsusmaa ja Taani näitel on toitjakaotuspensioni kvalifitseerumisenõue suunatud toitjale, mis on ka loogiline, sest ainult toitja saab oma tööga pensioni välja teenida, kuid peretoetusena makstava toitjakaotustoetuse puhul on elamisnõude täitmine suunatud lapse tegelikule kasvatajale (toetuse saajale) ja lapsele. Eestis on toitjakaotuspensioni puhul nii aastase pensionistaaži nõue kui selle puudumise korral elamise nõue suunatud samuti toitjale – sama loogika alusel, mis mujal riikides. Seega ei maksta praegu Eestis toitjakaotuspensioni rahvapensioni alusel lastele, kui nende surnud vanem ei ole vähemalt aastat Eestis elanud ega töötanud vahetult enne oma surma. Loodava toetuse kvalifitseerumisperiood on küll kehtivast perioodist pikem, kuid selle täitmine muutub paindlikumaks – piisab kui üks isikutest selle nõude täidab ning seda saab täita ka peale toitja surma.
3. Täpsustatakse sätet, mis reguleerib samaliigiliste hüvitiste maksmist piiriülel. Kehtiv seadus ei võimalda üldse hüvitist maksta inimesele, kes saab mõne teise riigi samaliigilist hüvitist (kõiki rahalisi toetusi, sh toetust, pensioni), mille tulemusena peab inimene Eestis toetuse saamiseks loobuma teise riigi toetusest. Uue sõnastuse kohaselt on õigus saada hüvitist Eestis selle summa ulatuses, mille võrra on Eestis makstav hüvitis teises riigis saada olevast samaliigilisest hüvitisest suurem.
 4. PHS-is sõnastatakse selgelt akadeemilise puhkuse ajaks toetuse maksmise peatamine. Praegu on seaduses kirjas, et peretoetusi ja elatisabi makstakse üle 19-aastasele lapsele vaid õppimise korral. See, mida õppimise all täpsemalt silmas peetakse, vajab aga selget sõnastamist. Kui

õppimine tähendab aktiivset osalust õppetöös ja koolikohustuse täitmist, tuleb seaduses ka selgelt välja tuua, et akadeemilisel puhkusel viibimise ajal kõnealuseid toetusi ei maksta.

2.3. Põhiseaduslikkuse analüüs

Käesoleva seadusemuudatuse tulemusena saavad toitja kaotanud lapsed toitjakaotustoetuse näol senisest soodsama süsteemi. Õigus toitjakaotuspensionile on puutumuses põhiseaduse §-ga 28, mis sätestab õiguse riigi abile vanaduse, töövõimetuse, **toitja kaotuse** ja puuduse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Lisatud on, et lasterikkad pered ja puudega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

Sellest tulenevalt on seadusandjal lai otsustusõigus selle üle, millise süsteemi alusel toitja kaotanud isikutele hüvitisi makstakse. Praegu on toitjakaotuspensionile mõtte asendada perekonnaliikmetele toitja surma tõttu kadunud toitja sissetulek. Kõigi perekonnaliikmete vahel kuulub jagamisele toitja poolt välja teenitud vanaduspension või rahvapension. Pensioni jagamise tõttu on toitja ülalpeetavad erinevas olukorras, sest nende hüvitise suurus sõltub pereliikmete arvust. Eriti keerulises olukorras on lasterikkad pered, kes peaksid aga põhiseaduse kohaselt olema riigi erilise hoole all.

Seaduseelnõuga korraldatakse toitjakaotuspensionile maksmine ümber. Uue süsteemi kohaselt on igale lapsele tagatud ühetaolises suuruses individuaalne toitjakaotustoetus, mille reaalkaotus püsib ajas. Loodav süsteem on praegusest süsteemist õiglasem, tagab toitja kaotanud lastele piisavas suuruses toetuse ja võrdse kohtlemise ning sellega on tagatud ka lasterikkastele peredele riikliku erilise hoole kohustus.

2.4. Kooskõla Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksiga

Eelnõu on kooskõlas Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksiga, mille kohaselt peab liikmesriigis kehtiva toitjakaotushüvitise saajate ring katma lapsi ja leskesid, kellel ei ole võimekust end ise üleval pidada. Lastele luuakse uus toitjakaotustoetus; lesed, kellel ei ole võimekust end ise üleval pidada, on kaetud muude skeemide alusel makstavate asendussissetulekutega, näiteks töövõimetoetus, lese enda vanaduspension või vanemahüvitis.

Ainsa sihtrühmana on praegu toitjakaotusriski puhul teiste hüvitistega katmata lapseootel lesed, kes ei tööta. Neile sätestatakse ema vanemahüvitise maksmine rasedatele naistele, kelle lapse teine vanem on surnud ja kes ei tööta, 70 kalendripäeva enne lapse eeldatavat sündi.

Eeltoodule tuginedes on toitjakaotusriski katmine Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksiga vastavuses.

2.5. Kooskõla Euroopa lastegarantii ja Eesti vastava tegevuskavaga

Toitjakaotustoetus ei sõltu erinevalt toitjakaotuspensionist vanema poolt enne surma välja teenitud vanaduspensionile suurusel ega pereliikmete arvust.

Euroopa Komisjon võttis 2021. aastal vastu esimese tervikliku ELi lapse õiguste strateegia ja ettepaneku nõukogu soovitusel, millega loodi Euroopa lastegarantii, et edendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste võrdseid võimalusi.

Lastegarantii Eesti tegevuskava koostamisel selgus kaasatud osapoolte tagasisidest, Eesti olukorda kirjeldavast statistikast ja uuringutest, et Eestis on lastel ebavõrdsed tingimused teenuste

ligipääsuks sõltuvalt piirkonnast. Lähtudes komisjoni soovitudest, Eesti laste olukorrast ja kaasatud osapoolte tagasisidest on lastegarantii tegevuskava abivajavaks sihtrühmaks teiste hulgas ühe vanemaga kasvavad lapsed.

Käesoleva eelnõuga tagatakse vanema või vanemad kaotanud lastele võrdne kohtlemine ja ühetaoline ligipääs toetusele, mis aitab kompenseerida lapse kasvatamise kulusid vanema kaotuse korral.

Ülaltoodust tulenevalt on kavandatud muudatused kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega, Euroopa Liidu ja muude rahvusvaheliste õigusaktidega.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb 12 paragrahvist, millest esimeses sätestatakse PHS-i muudatused, §-s 6 sätestatakse politsei ja piirivalve seaduse muudatus, §-s 9 sätestatakse RPKS-i muudatused ning §-des 2–5, 7, 8, 10 ja 11 sätestatakse PHS-i muutmise seonduvalt teiste seaduste muudatused. Paragrahvis 12 sätestatakse seaduse jõustumine.

Eelnõu § 1 punktiga 1 täiendatakse PHS § 4 lõiget 1 laiendusega, et seaduses võib teha lõikes 1 nimetatud perehüvitiste sihtrühmale erisusi, sealhulgas kitsendada isikute ringi, kellele perehüvitis määratakse ja seda makstakse.

Eelnõu § 1 punktiga 2 täiendatakse PHS-i õigustatud isikute ringi reguleerivat sätet (§ 4) lõikega 1², millega kehtestatakse toitjakaotustoetuse saamise täiendava tingimusena nõue: kolm aastat Eestis elamist nelja-aastase referentsperioodi jooksul. Nõude sätestamise eesmärk on tagada, et toetust hakatakse maksuma peredele, kes on Eestiga piisavalt seotud olnud juba enne toetuse taotlemist. Seega puudutab nõue ainult piiriülelts riikide vahel liikuvaid peresid ja selle täitmisel on arvestatud erinevate Eestis seadusliku viibimise alustega. Eestis elamise nõue tähendab kolmandate riikide kodanikele elamist elamisloa alusel. Euroopa Liidu kodanike puhul piisab elamisõigusest, mis nende jaoks tähendab kohustust ennast rahvastikuregistris registreerida hiljemalt kolm kuud pärast riiki sisenemist (Euroopa Liidu kodaniku seaduse § 7 lg 2).

Paragrahvi 4 lõikes 1² on elamise aluse viide sätestatud viitega sama paragrahvi lõikele 1, mis omakorda viitab sotsiaalseadustiku üldosa seaduse isikute ringile (erinevatel õiguslikel alusel Eesti elanikud). Kuivõrd Eestis väljaantavate elamislubade maht aastas on väga piiratud, tulevad paljud kolmandate riikide kodanikud siia tööle tööviisa alusel. Seega võib juhtuda, et värskest elamisloa saanud pere vanem, kelle surma tõttu toetust taotletakse, on eelnevalt Eestis viibinud mitu aastat, siin töötanud ja siia panustanud, kuid on siin töötanud muul alusel. Arvestades kvalifitseerumisnõude pikkust, on selle täitmist sellistele peredele lihtsustatud ja arvesse võetakse ka isikute varasemat Eestis viibimist muul alusel (nt tööviisa alusel), juhul kui viibimise põhjus oli töötamine. Lisaks peab viibimine olema seaduslik ja töötamise all peetakse silmas tegevust, mille eest on tööandja kohustatud maksuma sotsiaalmaksu sotsiaalmaksuseaduses sätestatud korras. Kolme aastat elamist või riigis viibimist hakatakse lugema kas taotluse esitamisest või vanema surmast. Nii isiku viibimise kui ka elamise periood on liidetav (ühe isiku kohta). Pered, kelle toitja on enne Eestisse kolimist panustanud mujale, on teeninud õiguse toitjakaotuspensionile välja teisest riigist. Sellisel juhul lahutatakse teise riigi toitjakaotuspension lapse toitjakaotustoetusest maha eelnõu § 1 punkti 3 alusel (vt pikemalt eelnõu § 1 punkti 3 selgitusest).

Toitjakaotustoetus on seotud mitme isikuga: last kasvatav isik ehk taotleja (taotlemise õigust omavate isikute ring tuleneb PHS §-st 20), toetuse saamise õigust omav laps ja vanem, kelle surma

tõttu toetust taotletakse. Kvalifitseerumismõnude täitmiseks piisab, kui üks neist isikutest on selle täitnud. Alaealine laps eraldiseisvalt vanematest riikide vahel elukohta ei vaheta (v.a väga erandlikud juhtumid) ja piiriülevalt ei tööta, küll võib nõude täitmine eraldiseisvalt kõne alla tulla täiskasvanuks saades. Laiendatud isikute ring võimaldab perel kvalifitseerumismõnudet täita ka peale tootja surma ja saada hiljem õiguse toetusele.

Rõhutamist vajab, et toetuse taotlemise hetkel peab toetuse taotleja Eestis elama elamisloa alusel (v.a Eesti kodanikud, kellel luba ei ole vaja). See nõue tuleneb PHS § 4 lõikest 1, mis viitab omakorda sotsiaalseadustiku üldosa seaduse elamismõnudet kehtestavale sättele.

Näited:

1. Pere ema ja laps elavad Eestis elamisõiguse alusel pikaajaliselt, pereisa elab Soomes ja töötab erinevates riikides. Pereisa sureb ja vahetult enne oma surma ta Eestis töötanud ei ole. Lapsel tekib õigus toetusele olenemata sellest, et pereisa on töötanud koguaeg välisriikides ja elab mujal. Võimalik, et perel tekib õigus isa töötamise alusel ka teistes riikides toitjakaotuspensionile, mis toitjakaotustoetusest maha lahutatakse.
2. Pere kolib Eestisse elama välisriigist, kuna pere üks vanematest leiab siin töö. Kõikidel pereliikmetel on kehtiv elamisluba. Vahetult enne pereliikme surma on nad Eestis elanud pool aastat. Enne Eestisse kolimist töötasid vanemad välisriigis. Pereliikme surma järel ei teki lapsel kohe õigust saada toitjakaotustoetust, lapsel võib olla tekkinud õigus saada teisest riigist toitjakaotuspension. Kui pere otsustab jääda Eestisse elama, tekib lapsel õigus toitjakaotustoetusele kolme aasta möödumisel pere Eestisse elamisloa alusel elama kolimisest.
3. Lapse ema on Eestis elanud terve elu, kuid tema lapse teine vanem ei ole Eestis elamisõiguse alusel elanud ega ka Eestis töötanud. Lapse välisriigis elav vanem sureb vahetult peale lapse sündi. Lapsel tekib õigus toetusele, sest tema ema on varem Eestis elanud. Samas võib lapsel tekkinud olla õigus toitjakaotuspensionile riigist, kus lapse isa töötas.

Eelnõu § 1 punktiga 3 täpsustatakse samal eesmärgil makstavate hüvitiste samaaegse maksmise vältimise sätet (PHS § 4 lõige 4). Kehtiv PHS-i redaktsioon ei võimalda üldse hüvitist maksta inimesele, kes saab mõne teise riigi samaliigilist toetust. Seega peab inimene Eestis toetuse saamiseks loobuma teise riigi toetusest ja Eesti riik maksab toetuse välja täisulatuses. Uue sõnastuse kohaselt tekib õigus saada Eestis hüvitist selles ulatuses, mis Eestis makstav hüvitis on teises riigis saada olevast hüvitisest suurem. Üldjuhul on peretoetused seotud riigis elamisega ja ärakolimisel õigus toetusi saada lõpeb. Seetõttu kasutatakse praktikas kehtiva redaktsiooni sätet väheste riikide puhul. Olukord muutub toitjakaotustoetuse loomisega, kuna enamikus riikides kaetakse toitjakaotusriski endiselt valdavalt pensioniga. Näiteks on Euroopa Liidu riikidest kehtestanud orbudele täiendavad peretoetused ainult Malta, Iirimaa, Taani, Rootsi, Prantsusmaa ja Belgia. Ülejäänud liikmesriikides katab toitjakaotusriski endiselt toitjakaotuspension. Seejuures on vähemalt Taanis, Rootsis ja Prantsusmaal orbudele mõeldud peretoetuste kõrval jätkuvalt alles ka toitjakaotuspensioniskeem. Paljud riigid (sh kõik ELi liikmesriigid, EMP riigid ja Šveits) ekspordivad oma pensione ka välisriikidesse ehk maksavad neid edasi ka siis, kui inimene riigist ära kolib). Teisest riigist väga väikese pensioni saamine võtaks Eestis elavatelt lastelt ära õiguse saada toitjakaotustoetust. Samal ajal ei oleks mõistlik toitjakaotustoetust maksta täies ulatuses juhul, kui teine riik juba katab sama riski toitjakaotuspensionide kaudu, mis võib olla teinekord suurem kui toetus. Infovahetus toimub ELi liikmesriikide (sh Suurbritannia, EMP riikide ja Šveitsi) vahel elektrooniliselt selleks eraldi loodud elektroonilise andmevahetussüsteemi kaudu (Electronic Exchange of Social Security Information System ehk EESSI). Samuti on tagatud infovahetus riikidega, kellega on Eesti sõlminud kahepoolsed sotsiaalkindlustuslepingud: Moldova, Ukraina, Kanada, Austraalia, Valgevene ja Vene Föderatsiooniga. Muudest riikidest tulnud isikute puhul jääb teatamiskohustus taotlejale vastavalt PHS §-s 9 sätestatule.

Sarnane hüvitise vähendamise säte kohaldub ka töövõimetoetusele, mis varem oli samuti üks pensioni liike.³

Eelnõu § 1 punktiga 4 tehakse PHS § 12 lõike 6 esimeses lauses tehniline parandus, millega viiakse sättes kasutatav terminoloogia kooskõlla kriminaalmenetluse seadustikus kasutatavaga.

Eelnõu § 1 punktis 5 sätestatakse perehüvitise maksmise peatamise alusena PHS § 12 lõikes 7 akadeemiline puhkus juhul, kui üle 19-aastane laps õpib kõrgkoolis või kutseõppe tasemeõppes. Peretoetuse maksmise eesmärk pärast 19-aastaseks saamist on toetada lapse õpinguid, mistõttu ei ole akadeemilisel puhkusel viibimise ajal perehüvitiste maksmine põhjendatud. Sarnast toetuse maksmise peatamise praktikat rakendatakse ka õppetoetuste ja stipendiumite puhul. Akadeemilisel puhkusel viibijaid koheldakse sarnaselt mitteõppijatega. Piirang kohaldub kõigile perehüvitise liikidele (sh toitjakaotustoetus ja elatisabi), kuid erandiks on vanemahüvitis, millisel juhul akadeemilisel puhkusel viibimine hüvitise saamist ei mõjuta.

SKA vaatab sätte jõustumisel akadeemilisel puhkusel viibimise ajal hüvitise saajate andmed üle ning peatab hüvitise maksmise. Hüvitise maksmine peatatakse lapse akadeemilisele puhkusele jäämisele järgnevast kuust, sealhulgas ka õppeaasta kestel. Akadeemilisel puhkusel viibimise põhjus hüvitise maksmise peatamist ei mõjuta, seega peatub hüvitise maksmine ka juhul, kui akadeemilisel puhkusel viibitakse tervislikel põhjustel. Peale akadeemilise puhkuse lõppemist jätkatakse senise hüvitise maksmist. Akadeemilisel puhkusel viibimise ja selle lõppemise kohta saab SKA andmed Eesti hariduse infosüsteemist (EHIS).

Eelnõu § 1 punktiga 6 kehtestatakse PHS § 15 lõikes 5 regressinõue. SKA-l tekib õigus nõuda kindlustusandjalt tagasi liiklusõnnetuse tagajärjel vanema surma tõttu makstud toitjakaotustoetuse summad. Sarnane põhimõte kehtib ka toitjakaotuspensioni puhul (RPKS § 48 lg 3).

Eelnõu § 1 punktiga 7 lisatakse PHS § 16 lõikesse 1 peretoetuse liikide hulka toitjakaotustoetus (punkt 3¹). Toitjakaotustoetuse eesmärk on kompenseerida (osaliselt) lapse kasvatamise kulusid juhul, kui lapse vanem on surnud ja ei saa enam täita lapse ülalpidamiskohustust. Vaata täpsemalt toitjakaotustoetuse kohta eelnõu § 1 punkti 10 selgituste juurest.

Eelnõu § 1 punktidega 8, 11 ja 13 korrastatakse PHS § 17 lõikes 2 ja § 29 lõikes 1 viidet Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatava riigiasutuse statsionaarse õppega täienduskoolituse kursusel, täpsustades, et sihtrühma kuulumiseks peab laps olema keskkariduseta ning kursus peab toimuma kontaktõppes ja selle maht ei või olla väiksem kui 1000 akadeemilist tundi. Muudatus on vajalik, kuivõrd praegune sõnastus PHSis ei vasta haridusvaldkonnas kasutusel olevale terminoloogiale ja õppeasutuste õppevormidele.

Seonduvalt eeltooduga täpsustatakse samuti PHS § 29 lõikes 4 sätestatud teavitamiskohustus ning nähakse ette, et nimekirja kuulumisest teavitamisel on Haridus ja Teadusministeeriumi hallataval riigiasutusel kohustus teavitada SKA-d kursuse mahus, s.o asjaolust, et vastava kursuse kestus on enam kui 1000 akadeemilist tundi. Teavitamise vajadus on tingitud asjaolust, et SKA-l peab olema kindlust, et laps kuulub seaduses sätestatud sihtrühma, kuid õppemahtude informatsioon ei ole alati avalikult leitav.

³ Töövõimetoetuse seaduse § 13 lõige 7: „Töövõimetoetust vähendatakse välisriigist töövõimetoetusega samal eesmärgil makstava toetuse, pensioni või muu rahalise hüvitise võrra.“

Eelnõu § 1 punktiga 9 viiakse üksikvanema lapse toetuse saamise õiguse lõpetamise säte (PHS § 19 lg 4 p 3) kooskõlla asjaoluga, et toitja surma korral makstakse lapsele toitjakaotustoetust. Niisiis loetakse sama vanema eest toitja kaotuse korral rahvapensioni määramise asemel üksikvanema lapse toetuse maksmise lõpetamise aluseks toitjakaotustoetuse saamine. Rahvapension toitja kaotuse korral jäetakse seadusest välja, kuna seda enam RPKS-i alusel ei määrata. Alles jääb toitjakaotuspension, kuna seda võidakse maksta eriseaduste (nt kaitseväeteenistuse seadus) alusel.

Eelnõu § 1 punktiga 10 täiendatakse PHS-i §-ga 19¹, milles sätestatakse peretoetuse liigina toitjakaotustoetus, seda saama õigustatud isikud, toetuse saamise õiguse tekkimise ja toetuse maksmise lõpetamise alused.

Toitjakaotustoetus on individuaalne rahaline toetus, mida maksab riik igal kuul vanema surma korral. Toitjakaotustoetust maksatakse samal ajal ka eestkostetava lapse toetusega, juhul kui lapsele on määratud eestkostja. Samuti makstakse toetust edasi juhul, kui laps abiellub või registreerib kooselu.

18-aastaseks saamiseni makstakse toetus lapse vanema, eestkoste puhul lapse arvelduskontole. Täisealiseks saamisel on lapsel õigus taotleda toitjakaotustoetust endale.

Toitjakaotustoetus ei ole asendussissetulek, seetõttu ei ole see arestitav ja sellele ei saa pöörata sissenõuet, samuti on sellega samal ajal võimalik maksta töövõimetoetust. Toitjakaotustoetust ei saa laps aga siis, kui talle on määratud toitjakaotuspension eripensione reguleerivate seaduste (kaitseväeteenistuse seadus, kohtute seadus, politsei ja piirivalve seadus) alusel, kuna tegemist on samal eesmärgil makstava kahe erineva toetusega.

Paragrahvi 19¹ lõige 1 sätestab toitjakaotustoetust saama õigustatud isikuna lapse. Lapsel tekib õigus saada toetust, kui tema vanem on surnud. Kui laps on kaotanud mõlemad vanemad, on tal õigus saada toetust mõlema vanema eest. Täiendavalt ja sarnaselt RPKS-iga nähakse toetuse saajana ka last, kelle vanem on teadmata kadunud, kuid sellisel juhul on oluline, et kadunud vanema suhtes oleks politsei algatanud teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse.

Paragrahvi 19¹ lõikes 2 selgitatakse, millal tekib õigus toitjakaotustoetusele. Vanema surma korral tekib lapsel õigus toetusele vanema surma päevast (s.o surmakuupäev, mis on kirjas surmatõendil). Teadmata kadunud vanema korral peab toetuse saamise õiguse tekkimiseks olema teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse alustamisest möödunud 12 kuud (sellise aja jooksul ei ole suudetud isiku asukohta kindlaks teha).

PHS § 28 lõige 2 võimaldab peretoetusi, sealhulgas toitjakaotustoetust määrata tagasiulatuvalt kuni taotluse esitamise kuule eelnenud kuue kuu eest. Samas ei saa määramine toimuda varasema aja eest kui teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamise päevast või vanema surmapäevast, mis on fikseeritud surmatõendil.

Kui enne teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamist oli vanem kuulutatud tagaotsitavaks, oli lapsel õigus saada tagaotsitavaks kuulutatud vanema eest üksikvanema lapse toetust vastavalt PHS § 19 lõikele 1. Üksikvanema lapse toetuse maksmine lõpeb muu hulgas juhul, kui sama vanema eest määratakse lapsele toitjakaotustoetus vanema teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse alustamise või vanema surma alusel (PHS § 19 lg 4 p 3). Kui tagaotsitav vanem leitakse surnuna, lõpetatakse üksikvanema lapse toetuse maksmine surma tuvastamise päevast. Samast päevast tekib õigus saada toitjakaotustoetust vanema surma alusel.

Näited:

1. Vanema suhtes alustatakse teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetlus 2026. aasta 15. oktoobril. Kui täisealine laps, tema teine vanem või eestkostja pöördub SKA-sse toitjakaotustoetuse taotlemiseks 2027. aasta 10. novembril, on tal õigus saada tagasiulatuvalt toitjakaotustoetust taotluse esitamise kuule eelnenud kuue kalendrikuu eest, s.o alates 2027. aasta maist. Kui taotlus esitatakse 2027. aasta 14. juunil, on õigus saada toitjakaotustoetust tagasiulatuvalt alates 2026. aasta detsembrist.
2. Lapsele on määratud 2026. aasta 12. detsembrist (teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamise päevast) toitjakaotustoetus. Viie aasta jooksul ei õnnestu vanema asukohta kindlaks teha ja vanem tunnistatakse kohtumäärusega 2031. aasta 12. detsembris surnuks. Surnuks tunnistamise kuuga (PHS § 31), s.o detsembriga lõpetatakse lapsele toitjakaotustoetuse maksmine teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse alusel. Vastavalt PHS § 28 lõike 1 punktile 1 määratakse lapsele toitjakaotustoetus vanema surma alusel alates 2032. aasta 1. jaanuarist.
3. Lapsele määrati 2028. aasta 12. juunil kuus kuud tagasiulatuvalt toitjakaotustoetus (alates 2027. a detsembrist) vanema teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamise alusel. Vanem leitakse surnuna 2028. aasta 6. juulil, kuid kohtuekspertiis tuvastab, et vanem suri juba varem, eeldatavasti samal päeval, kui jäi kadunuks – 2026. aasta 10. detsembril. Vanema surnukeha leidmise kuu lõpuga lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamise alusel ja järgmisest kuust hakatakse maksta toetust vanema surma alusel.

Paragrahvi 19¹ lõike 3 punktides 1–5 sätestatakse toitjakaotustoetuse saamise õiguse lõppemise asjaolud. Toetuse maksmine lõpetatakse vastavalt PHS §-le 31 toetuse saamise õiguse lõppemisele järgnevalt kuust.

Punktis 1 sätestatakse, et toitjakaotustoetuse saamise õigus on lapsel kuni 19-aastaseks saamiseni ilma õppimise kohustusega. Kui laps 19-aastaseks saamise sünnipäeva päeval ei õpi, lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine toetuse saamise õiguse lõppemisele järgnevalt kuust.

Näited:

1. Laps lõpetab gümnaasiumi 2028. aasta kevadel, 18-aastasena. 19-aastaseks saab ta 2028. aasta 15. oktoobril. Juba augustis asub ta tööle. Toitjakaotustoetust makstakse talle kuni 19-aastaseks saamise kuu lõpuni, st oktoobri lõpuni.
2. Laps saab 19-aastaseks 2027. aasta 20. novembril. Ta ei ole pärast gümnaasiumi lõpetamist asunud kõrgkooli õppima, tema kohta ei ole EHIS-est laekunud 1. oktoobriks andmeid. Lapsele lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine alates 2027. aasta detsembrist. Kui laps asub järgmisel või ülejärgmisel aasta õppima ja ta kantakse EHIS-es kooli nimekirja või ta toob välismaa mõnes kõrgkoolis õpingute alustamise kohta tõendi, määratakse talle uuesti toitjakaotustoetus, mida hakatakse maksta õpingute alustamise kuust.

Punktis 2 sätestatakse, et teatud juhtudel lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine 21-aastaseks saamisel. 19-aastaseks saamisel jätkatakse lapsele toitjakaotustoetuse maksmist või määratakse toitjakaotustoetus juhul, kui ta õpib.

Toetuse maksmise vanusepiir (21-aastaseks saamiseni) on seotud põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse vanusepiiriga õppimise korral ja see on sätestatud perekonnaseaduse § 97 punktis 2. Lisaks perekonnaseaduses loetletud õppeasutustele (põhi-, kesk- või kõrgharidus või kutseõppe tasemeõpe) laieneb toitjakaotustoetuse maksmine ka keskhariduseta lastele, kes

omandavad haridust Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatava riigiasutuse täienduskoolituse kursusel, mille kontaktõppe maht õppeaasta jooksul on vähemalt 1000 akadeemilist tundi.

Toetust hakatakse maksma sellest kuust, kui laps arvatakse õppeasutuse nimekirja ja tema kohta laekuvad SKA-le andmed EHIS-est. Välismaa kõrgkoolis õppima asumist tõendab laps kõrgkooli vastava tõendiga, mille esitab SKA-le. Toetust makstakse sünnipäeva, kooli lõpetamise või nimekirjast väljaarvamise kuu lõpuni.

Õpingute jätkamisel pärast toitjakaotustoetuse maksmise vanusepiiri (21-aastaseks saamine) ületamist on võimalik taotleda vajaduspõhist õppetuetust, millega aitab riik katta vähemkindlustatud perekondadest pärit tudengitel kulused, mis kaanevad kõrghariduse omandamisega. Vajaduspõhise õppetuetuse eesmärk ongi aidata üliõpilasi, kelle leibkond ei suuda neid ühel või teisel põhjusel (millest üks on ka vanema surm) toetada, motiveerida neid täiskoormusega ja edukalt õppima ning õppekava nominaalkestusega läbima. Vajaduspõhise õppetuetuse suurus sõltub üliõpilase keskmisest sissetulekust pereliikme kohta.

Näited:

1. Laps õpib gümnaasiumi 12. klassis. Ta lõpetab gümnaasiumi juunis ja saab 15. juulil 19-aastaseks. Tema vanem suri eelmise aasta 18. novembril. Laps läheb toitjakaotustoetust taotlema viis kuud pärast vanema surma, 18. aprillil, täisealisena saab ta seda taotleda ise. Lapsele määratakse toitjakaotustoetus tagasiulatuvalt alates vanema surma päevast (18. novembrist 2028. a) viie kuu eest (maksimum tagasiulatuvalt maksmine on kuus kuud). Laps saab toitjakaotustoetust juuli lõpuni, kuna juulis saab ta 19-aastaseks. Augustikuu eest lapsele toitjakaotustoetust ei maksta.
2. Laps teeb juulis sisseastumiseksamid ja saab sisse kõrgkooli, õppeaasta algab 1. septembril. Septembris laekuvad SKA-le andmed lapse õppimise kohta ning lapsele hakatakse alates 1. septembrist taas toitjakaotustoetust maksma. Lapsel ei ole vaja teha endal taotlust, andmevahetus EHIS-e ja SKAIS2 vahel toimub automaatselt.

Punktis 3 sätestatakse, et toitjakaotustoetuse maksmine lõpetatakse siis, kui teadmata kadunud vanem leitakse. Kui vanem on elus ja tema asukoht on kindlaks tehtud, lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine. Toitjakaotustoetust teadmata kadunud isiku eest makstakse kuni toitja asukoha kindlaks tegemiseni või surnuks tunnistamiseni. Kui teadmata kadunud isikut viie aasta jooksul üles ei leita, saab ta kohtumäärusega surnuks tunnistada (TsÜS § 19 lg 1). Surnuks tunnistamisel või surnult leidmisel jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist juba surma alusel. Toetuse taotlejal ei ole vaja toetuse saamise jätkamiseks uut taotlust esitada, kuna toetus määratakse lapsele vanema surma alusel automaatse andmevahetusega (rahvastikuregistrist liiguvad andmed vanema surma kohta sotsiaalkaitse infosüsteemi (SKAIS2)). Kui teadmata kadunud isik leitakse elusalt, lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine selle kuu lõpuga, kui isik leiti.

Punktis 4 sätestatakse toitjakaotustoetuse maksmise lõpetamine lapsendamise korral. Lapsendamise korral läheb lapse ülalpidamiskohustus üle lapse lapsendanud vanemale. Sellest tulenevalt kaob alus lapsele toitjakaotustoetuse maksmiseks. Õigus toetusele lõpeb lapsendamise kohtuotsuse jõustumisel.

Punktiga 5 välistatakse toitjakaotustoetuse maksmine lapsele, kes saab teiste seaduste alusel toitjakaotuspensioni. Siin on silmas peetud eripensione, mida makstakse kaitseväeteenistuse seaduse, kohtute seaduse ja politsei ja piirivalve seaduse alusel. Vastaval alusel pensioni määramisel lõpetatakse toitjakaotustoetuse maksmine järgmisest kuust, kui on alustatud toitjakaotuspensioni

maksmist. Lapsele, kellele on juba määratud toitjakaotuspension eripensione reguleerivate seaduste alusel, toitjakaotustoetust ei määrata, kuna tegemist on samal eesmärgil makstavate hüvitistega.

Paragrahvi 19¹ lõigetes 4-9 sätestatakse toitjakaotustoetuse baassumma ja selle iga-aastase ümberarvutamise alused.

Toitjakaotustoetuse baassumma kujunemise aluseks on prognoositav pool lapse keskmisest ülalpidamiskulust 2026. aastal. Lapse ülalpidamiskulu on elatiseuuringuga välja selgitatud summa, mis tagab piisavad materiaalsed vahendid lapse igapäevaste vajaduste rahuldamiseks ja arenguks. Pool lapse keskmisest ülalpidamiskulust on aluseks ka elatise suuruse kindlaksmääramisel. Sarnastel põhimõtetel tugineva summaga on riik valmis toetama ülalpidamiskulude katmisel peresid, kus üks või mõlemad vanemad on surnud. Ühe vanema surma korral makstakse toetust ühekordses suuruses, mõlema vanema surma korral on toetuse suurus kahekordne.

Toitjakaotusriski katmisel ühe või mõlema vanema surma korral on oluline, et hüvitise reaalkväärtus säiliks ajas. Selle eesmärgiga lisatakse eelnõusse kohustus korrigeerida summat igal aastal tasumise perioodile eelneva kalendriaasta tarbijahinnaindeksi (edaspidi THI) muutuse koefitsiendiga. SKA indekseerib baassummat THI muutuse koefitsiendiga iga aasta 1. aprillil.

THI aastane muutus leitakse, kui eelmise kalendriaasta THI väärtus jagatakse üle-eelmise kalendriaasta THI väärtusega, lähtudes Statistikaameti ametlikult avaldatud THI väärtusest. Pärast summa korrigeerimist THI-ga saadakse järgmise kalendriaasta toitjakaotustoetuse baassumma.

Väljamakstava toetuse suuruse arvutamiseks liidetakse toetuse indekseeritud baassummale 3% Statistikaameti poolt avaldatud eelmise kalendriaasta Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast.

Toitjakaotustoetuse käesoleva aasta baassumma

(Toitjakaotustoetuse eelmise aasta baassumma × Statistikaameti tarbijahinna aastase muutuse koefitsient) + 3% Statistikaameti eelmise kalendriaasta Eesti keskmine brutokuupalk.

Kui THI muutuse koefitsient on alla 1,00, jääb kehtima eelmise aasta baassumma. Tehete puhul võetakse arvesse kaks kohta pärast koma, ümardamine toimub iga tehte lõpus.

Nii THI kui eelmise aasta keskmine brutokuupalk avaldatakse Statistikaameti veebilehel aasta esimestel kuudel, kuid toitjakaotustoetuse suurus jooksvaks kalendriaastaks arvutatakse välja 1. aprillil fikseeritud seisuga. SKA avaldab väljamakstava toetuse suuruse oma veebilehel igal aastal hiljemalt 10. aprillil. Toetuse suurus hakkab kehtima igal kalendriaastal 1. maist.

Toitjakaotustoetuse suuruse kujunemise aluseks 2026. aastal on 3% 2025. aasta keskmisest brutokuupalgast ja pool prognoositavast keskmisest lapse ülalpidamiskulust (285 eurot), viimati nimetatud on ühtlasi toitjakaotustoetuse baassumma.

Indekseerimine toimub esimest korda 2027. aastal, kui 285 euro suurust baassummat korrigeeritakse eelmise aasta (2026. a) THI muutusega (selle tulemusel saadakse ühtlasi 2028. aasta toetuse baassumma) ja saadud suurusele lisatakse 3% 2026. aasta Eesti Vabariigi keskmisest brutokuupalgast. Selle tehte tulemusena saadud summa on alates 2027. aasta 1. maist välja makstav toitjakaotustoetuse suurus.

Eelnõu § 1 punktiga 12 täiendatakse PHS § 29 lõike 2² esimest ja teist lauset viitega PHS-i lisanduva § 19¹ lõike 3 punktile 2. Tegemist on tehnilise muudatusega, mis laiendab sätet lisaks üksikvanema toetuse aluseks olevatele õppevormidele ka toitjakaotustoetuse aluseks olevatele õppevormidele pärast seda, kui laps saab 19-aastaseks.

See tähendab, et lapse 19-aastaseks saamisel jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist kuni tema 21-aastaseks saamiseni või seni, kuni lapse kohta laekuvad andmed EHIS-est, et ta on õpingud lõpetanud või kooli nimekirjast välja arvatud. Samuti jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist pärast 19. eluaastat siis, kui keskhariduseta laps õpib Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatava riigiasutuse täienduskoolituse kursusel, mille kontaktõppe maht õppeaasta jooksul on vähemalt 1000 akadeemilist tundi, kuni kursuse lõppemiseni või kursuse nimekirjast väljaarvamiseni (vt selgitust eelnõu § 1 punkti 10, täpsemalt PHS § 19¹ lõike 3 punkti 2 selgituste juures).

Eelnõu § 1 punktiga 14 muudetakse PHS 30 lõike 2 sõnastust ning eristatakse, et õigus saada toitjakaotustoetust on lapsel erinevalt teistest peretoetustest ka juhul, kui ta viibib asendushooldusel perekodus või asenduskodus sotsiaalhoolekande seaduse § 45⁹ lõike 1 alusel.

Muudatusega luuakse asendushooldusel viibivatele lastele võimalus saada toitjakaotustoetust sarnaselt senise olukorraga, kus pere- või asenduskodus viibivatele lastele maksti toitjakaotuspensioni.

Eelnõu § 1 punktidega 15–17 täiendatakse PHS § 35 lõikes 2 nende isikute ringi, kellel on õigus saada ema vanemahüvitist 70 päeva enne lapse eeldatavat sünniaega, ja täiendatakse PHS § 46⁴ regulatsiooniga, mis puudutab täiendava vanemahüvitise maksmist emale, kelle sündimata lapse teine vanem on surnud enne lapse sündi. PHS § 35 lõikes 2 sätestatud ulatuses vanemahüvitise saamise õigust laiendatakse rasedale naisele, kellel ei ole õigust saada ajutise töövõimetoetuse hüvitist ravikindlustuse seaduse alusel, kuid kelle sündiva lapse teine vanem on surnud.

Vanema kannete tegemist reguleerib perekonnaseisutoimingute seadus. Vastavalt perekonnaseadusele on abielu puhul põlvnemine eeldatav. Muudel juhtudel tuleb põlvnemise kinnitamiseks esitada üks järgmistest tõenditest:

- lapse isaduse omaksvõtu avaldus (toitjakaotustoetuse puhul üksnes võimalik kui lapse isa tegi selle enne surma);
- kunstliku viljastamise korral põlvnemise aluseks olev nõusolek;
- põlvnemist kinnitav kohtulahend.

Ema vanemahüvitise maksmine 70 päeva enne eeldatavat lapse sündi kindlustab mittetöötavale rasedale naisele ülalpidamiskulude katmiseks sissetuleku, kui ta on kaotanud ülalpidamist pakkunud isiku ja tal ei ole endal töist sissetulekut või võimalust asuda tööle.

Naisel on õigus kasutada ema vanemahüvitist kuni 70 kalendripäeva enne lapse eeldatavat sünnitähhtaega ja 30 kalendripäeva pärast lapse eeldatavat sünnitähhtaega. Lisaks on emal võimalik kasutada 475 päeva jagatavat vanemahüvitist. Seega on emal sellises situatsioonis kokku võimalik kasutada 575 kalendripäeva hüvitist vanemahüvitise määras.

Tegemist on väga väikese sihtrühmaga. Aastatel 2019–2023 määrati enne lapse sündi toitjakaotuspension aastas keskmiselt kahele lesele, kelle eest polnud tasutud sotsiaalmaksu üheksa kuud enne lapse sündi.

Pärast lapse sündi peab rahvastikuregistris lapse isikuandmetes olema teise vanemana nimetatud sama isik, kelle surma tõttu tekkis lapse emal õigus saada vanemahüvitist enne lapse sündi. Kui lapse rahvastikuregistrisse kantud isikuandmetes SKA-le teatatud vanema andmed ei kajastu (teise vanema kannet ei olegi tehtud või on teise vanemana kantud rahvastikuregistrisse SKA-le teatatust erinev isik), tehakse enamakstud vanemahüvitise osas tasaarveldus või tagasinõue PHS § 46⁴ lõike 1 alusel. Kui raseduse ajal surnud vanem ei ole rahvastikuregistri andmesubjektiks (nt välisriigi kodanik), tuleb vanemahüvitise taotlejal esitada teise vanema kohta surmatõend. Ka sellisel juhul peab lapse sünni registreerimisel rahvastikuregistrisse olema teise vanemana kantud isik, kelle surma kohta ema vanemahüvitise taotlemisel tõendi esitas.

Lapsel tekib õigus toitjakaotustoetusele pärast seda, kui rahvastikuregistris on tema sünd registreeritud ja tema vanema surma fakt leiab rahvastikuregistri ja SKAIS2 andmevahetuses kinnitust.

Näide:

Naine on võetud rasedusega arvele ämmaemanda juures, tema lapse eeldatav sünniaeg on 2028. aasta 31. jaanuar. Naine töö ei käi, tema ülalpidajaks on lapse isa, kes aga sureb 2027. aasta 18. augustil. Naisel tekib lapse isa surma tõttu õigus ema vanemahüvitisele 70 päeva enne eeldatavat lapse sündi, see määratakse talle 2027. aasta 22. novembrist. Naisele makstakse enne sündi 70 kalendripäeva ja sünni järel 30 päeva ema vanemahüvitist ning seejärel 475 päeva jagatavat vanemahüvitist, kokku on naisel võimalik saada vanemahüvitise määras vanemahüvitist 575 päeva.

SKA kontrollib nii väidetava vanema surmafakti enne vanemahüvitise määramist kui ka lapse rahvastiku registrisse kantud vanemate andmeid, et veenduda vanemahüvitise saamise õigsuses. Lapse vanemate andmete kontroll teostatakse lapse sünni registreerimise järel, hiljemalt 30 päeva pärast lapse sündi.

Eelnõu § 1 punktiga 18 täiendatakse PHS-i §-ga 63⁹, kus on esitatud üleminekusätted, millega reguleeritakse toitjakaotustoetuse määramist lastele, kellel oli enne 2026. aasta 1. oktoobrit tekkinud õigus toitjakaotuspensionile RPKS-i alusel.

PHS § 63⁹ lõige 1 reguleerib õigust saada toitjakaotustoetust ning sätestab selle suuruse. Toitjakaotustoetusele tekkib õigus lapsel, kellele oli enne 2026. aasta 1. oktoobrit alustatud RPKS-i alusel toitjakaotuspension või toitja kaotuse korral rahvapensioni maksmist. Selle kohaselt makstakse lapsele, kellele RPKS-i järgi määratud toitjakaotuspension oli 2026. aasta 1. oktoobril makstavast toitjakaotustoetusest väiksem või sellega võrdne, alates 1. oktoobrist toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvutatud suuruses. Lapsele, kellele makstav toitjakaotuspension oli suurem kui 2026. aasta 1. oktoobril makstav toitjakaotustoetus, makstakse edasi toitjakaotuspension suuruses toitjakaotustoetust seni, kuni see võrdsustub toitjakaotustoetusega. PHS-is sätestatud toitjakaotuspensionist suuremat toitjakaotuspension ei indekseerita. Üleminekuperioodil rakendatakse samasugust praktikat, nagu oli kasutusel töövõimetuspension muutmisel töövõimetoetuseks.

Näited:

1. Lapsele määrati 2026. aasta 1. jaanuaril toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 236 eurot, mida makstakse ka 2026. aasta 30. septembril. Alates 2026. aasta 1. oktoobrist saab laps toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses.
2. Lapsele määrati 2025. aasta 1. märtsil toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 490 eurot, mida makstakse ka 2026. aasta 30. septembril. 1. oktoobrist saab laps edasi toitjakaotustoetust suuruses 490 eurot, kuni iga-aastase indekseerimise tulemusena on toitjakaotustoetuse samas suuruses. Sellest aastast, kui lapsele pensioni suuruses makstav toitjakaotustoetus võrdsustub toitjakaotustoetusega või jääb sellest väiksemaks, hakatakse lapsele maksma toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses.

PHS § 63⁹ lõikega 2 reguleeritakse ka üleminekuperioodil toitjakaotustoetuse maksmise lõppemise vanusepiiri koosmõjus toitjakaotustoetuse suurusega. RPKS-i alusel makstakse kuni 2026. aasta 30. septembrini toitjakaotuspension ja toitja kaotuse korral rahvapensioni ilma õppimise kohustuseta kuni 18-aastaseks saamiseni. 18–24-aastaselt makstakse toitjakaotuspension õppimise korral gümnaasiumi või kutseõppe statsionaarses õppes, meditsiinilistel näidustustel muus õppevormis või ülikoolis või rakenduslikus kõrgkoolis täisõppekoormusega.

Alates 2026. aasta 1. oktoobrist on lapsel õigus toitjakaotustoetusele PHS-i alusel, kus sätestatakse RPKS-ist vähesel määral erinev vanusepiir nii õppimise kohustuseta kui ka õppimisega seotult, samuti laieneb õppeasutuste ring. Õppimise vanusepiiriga sidumise üldised põhimõtted on lahti kirjutatud eelnõu § 1 punktide 9 ja 10 selgitustes.

Üleminekusättega tagatakse lapsele võrreldes PHS §-s 19¹ sätestatuga soodsam lahendus lähtuvalt vajadusest säilitada võimalikult lähedane olukord sellega, milles laps oleks olnud, kui talle oleks jätkatud toitjakaotuspension maksmist.

PHS § 63⁹ lõike 2 punkt 1 reguleerib seaduse jõustumisel alla 18-aastase lapse (s.o 2026. aasta 1. oktoobril on laps veel alla 18-aastane), kes ei õpi, õigust toitjakaotustoetusele. Temal säilib õigus toetusele kuni 19-aastaseks saamiseni, kusjuures toetuse suurus määratakse lähtuvalt sama paragrahvi lõikest 1.

PHS § 63⁹ lõike 2 punkt 2 reguleerib seaduse jõustumisel alla 18-aastase lapse (s.o 2026. aasta 1. oktoobril on laps veel alla 18-aastane), kes õpib või asub hiljemalt 2027. aasta 1. veebruaril õppima põhi-, kesk- või kõrgharidusõppes, kutseõppe tasemeõppes või Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatava riigiasutuse täienduskoolituse kursusel, mille kontaktõppe maht õppeaasta jooksul on vähemalt 1000 akadeemilist tundi, õigust toetusele. Temal on õigus toetusele kuni 21-aastaseks saamiseni, kuid mitte kauem kui selle kuu lõpuni, mil ta nimetatud õppeasutuse või kursuse nimekirjast välja arvatakse.

Näited:

1. Laps saab toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 236 eurot. Ta on 2026. aasta 1. oktoobril 17-aastane ja õpib gümnaasiumis. 2026. aasta 1. oktoobrist, PHS-i uue redaktsiooni jõustumisest hakkab laps saama toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses, kuna toitjakaotustoetus on suurem kui talle varem määratud ja makstud toitjakaotuspension. Laps jätkab pärast gümnaasiumi lõpetamist 2027. aasta sügisel õpinguid kõrgkoolis, talle jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist PHS §-s 7¹ sätestatud suuruses kuni 21-aastaseks saamiseni, kuid mitte kauem kui selle kuu lõpuni, mil ta nimetatud õppeasutuse või kursuse nimekirjast välja arvatakse.

2. Laps on 2026. aasta 1. oktoobril 17-aastane, 5. oktoobril saab ta 18-aastaseks. Ta on saanud toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 490 eurot. 2026. aasta juunis lõpetab ta põhikooli ja otsustab, et jätkab 2027. aasta jaanuarist õpinguid kutsekoolis. 2026. aasta 1. oktoobrist hakkab laps saama toitjakaotustoetust RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 järgi välja arvestatud suuruses 490 eurot, kuni see võrdsustub PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud toitjakaotustoetuse suurusega. Seejärel hakatakse lapsele maksma toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses. Toitjakaotustoetust makstakse lapsele kuni 21-aastaseks saamiseni, kuid mitte kauem kui tema nimetatud õppeasutuse või kursuse nimekirjast väljaarvamise kuu lõpuni.

PHS § 63⁹ lõike 2 punkt 3 reguleerib seaduse jõustumisel 18–23-aastase lapse (s.o 2026. aasta 1. oktoobril on laps 18-, 19-, 20-, 21-, 22- või 23-aastane) õigust toetusele. Kui laps on 2026. aasta 1. oktoobril eelviidatud vanuses, saab ta toitjakaotustoetust kuni 24-aastaseks saamiseni tingimusel, et ta õpib. Õppimiseks loetakse sarnaselt PHS § 19¹ lõike 3 punktiga 2 seda, kui laps omandab põhi-, kesk- või kõrgharidust või õpib kutseõppe tasemeõppes või Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatava riigiasutuse täienduskoolituse kursusel, mille kontaktõppe maht õppeaasta jooksul on vähemalt 1000 akadeemilist tundi. Toetust makstakse selle kuu lõpuni, kui ta õppeasutuse või kursuse nimekirjast välja arvatakse.

Näited:

1. Laps on 2026. aasta 1. oktoobril 19-aastane ja õpib kõrgkooli 1. kursusel. Talle on määratud toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 500 eurot, mida makstakse ka 2026. aasta 30. septembril. 2026. aasta 1. oktoobrist hakkab laps saama toitjakaotustoetust RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 järgi välja arvestatud suuruses 500 eurot, kuni see võrdsustub PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud toitjakaotustoetuse suurusega. Seejärel hakatakse lapsele maksma toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses. Toitjakaotustoetust makstakse lapsele kuni 24-aastaseks saamiseni, kuid mitte kauem kui tema nimetatud õppeasutuse või kursuse nimekirjast väljaarvamise kuu lõpuni.
2. Laps on 1. oktoobril 2026. aastal 22-aastane ja õpib kõrgkooli 3. kursusel. Talle on määratud toitjakaotuspension RPKS § 20 lõike 2 punkti 1 alusel suuruses 230 eurot, mida makstakse ka 2026. aasta 30. oktoobril. 2026. aasta 1. oktoobrist hakkab laps saama toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suuruses, kuna toitjakaotustoetus on suurem kui talle varem määratud ja makstud toitjakaotuspension. Ta lõpetab kõrgkooli 2027. aasta juunis ja toitjakaotustoetust makstakse lapsele kuni juuni lõpuni.

PHS § 63⁹ lõike 2 punkt 4 reguleerib õigust toetusele vanema teadmata kadumise korral. Selle kohaselt on lapsel, kelle vanema kohta on algatatud teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetlus enne 2026. aasta 1. oktoobrit ja talle juba makstakse toitjakaotustoetust või rahvapensioni toitja kaotuse korral, õigus saada toitjakaotustoetust kooskõlas sama paragrahvi lõike 1 punktides 1 ja 2 kehtestatud toetuse suuruse arvutamise reeglitega ja lõike 2 punktides 1–3 kehtestatud vanuseliste piirangutega seni, kui toitja asukoht tehakse kindlaks või toitja tunnistatakse surnuks. Toetust ei maksta kauem kui viis aastat kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse alustamisest.

Näited:

1. 17-aastase lapse vanema teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetlust alustati 2025. aasta 15. septembril. Kuna menetluse alustamise hetkel kehtis toitjakaotuspension määramisel RPKS, saab taotleda toitjakaotustoetust teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse alustamise alusel 12 kuu möödumisel ja 12 kuu eest tagasiulatuvalt. Õigus taotleda toitjakaotustoetust tekib seega 2026. aasta 15. septembril, kui isiku asukohta ei ole vahepeal tuvastatud ja isik ei ole ka ise välja ilmunud. Toetuse suurus arvutatakse välja

- toetusele õiguse tekkimise hetkel kehtinud RPKS-i alusel. Eelduste kohaselt on selle suurus 250 eurot. Õpinguid jätkav laps saab 2026. aasta 28. septembril 18-aastaseks. Sellisel juhul hakkab ta saama toitjakaotustoetust PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud suurus, kuna toitjakaotustoetus on suurem kui talle varem makstud toitjakaotuspension. Lapsele jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist õppimise korral kuni 21-aastaseks saamiseni, kui teadmata kadunud vanema asukohta ei õnnestu selle aja jooksul tuvastada. Kui toitja asukoht tuvastatakse, lõpetatakse asukoha tuvastamisele järgnevalt kuust toitjakaotustoetuse maksmine. Vanema surnuna leidmise korral määratakse lapsele toitjakaotustoetus PHS-i järgi vanema surma alusel.
- 22-aastase õppiva lapse vanema suhtes alustati teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetlus 2026. aasta 8. aprillil. 2026. aasta 10. oktoobril leitakse lapse vanem surnuna. Laps taotleb vanema surma alusel toitjakaotustoetust 2027. aasta 10. märtsil. Toitjakaotustoetuse suurus määratakse PHS-i alusel, seda on õigus saada tagasiulatuvalt kuni kuue kuu eest. Kuna surmakuupäev on surmatõendil 2026. aasta 10. oktoober, määratakse toitjakaotustoetus surma alusel alates 2026. aasta 10. oktoobrist. Toetust makstakse kuni õpingute lõppemiseni või 24-aastaseks saamiseni. Lisaks makstakse lapsele tagasiulatuvalt RPKS-i alusel toitjakaotuspensionini teadmata kadunud isiku asukoha menetluse algatamise alusel 2026. aasta 8. aprillist kuni 10. oktoobrini, kuna teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetlus alustati RPKS-i kehtivuse ajal.

PHS § 63⁹ lõige 3 reguleerib toetuse peatamist akadeemilise puhkuse ajaks. Sama põhimõte kehtib kõikide perehüvitiste saamise puhul (vt täiendavalt eelnõu § 1 punkti 5 selgitust).

PHS § 63⁹ lõikega 4 reguleeritakse toitjakaotustoetuse saamist isikutel, kellel tekkis õigus toitjakaotuspensionile enne käesoleva seaduse jõustumist (s.o RPKS-i alusel), kuid kes taotlesid või kellele määrati toitjakaotustoetus pärast käesoleva seaduse jõustumist või aasta jooksul pärast seda. Ka nendele tehakse PHS § 63⁹ lõikes 1 nimetatud kaks arvutust ja määratakse toetuseks suurem summa. Toitjakaotustoetuse maksmise vanusepiir sõltub lapse vanusest vanema surma või teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamise hetkel ja õppimisest seaduse jõustumise hetkel.

Näited:

- 17-aastase lapse isa suri 2026. aasta 16. aprillil. 2026. aasta 16. oktoobril saab laps 18-aastaseks. Laps tuleb taotlema toitjakaotustoetust 2027. aasta 18. juulil. Laps lõpetas suve algul gümnaasiumi ja ei õpi enam. Lapsele määratakse toitjakaotustoetus tagasiulatuvalt 12 kuu eest, kuna vanema surma hetkel kehtis RPKS. Samal põhjusel arvutatakse toitjakaotustoetuse suuruse määramiseks RPKS-i alusel välja toitjakaotuspensionini suurus, mida võrreldakse toitjakaotustoetuse suurusega. Kui RPKS-i alusel määratud toitjakaotuspension oli suurem kui PHS-i alusel makstav toitjakaotustoetus, makstakse lapsele nii tagasiulatuvalt kui edaspidi RPKS-i suuruses toetust seni, kuni see võrdsustub PHS § 19¹ lõike 4 alusel arvatud toitjakaotustoetusega. Seejärel jätkatakse toitjakaotustoetuse maksmist PHS-is sätestatud suuruses. Kui toitjakaotustoetus on pensioni suuruses suurem, makstakse vanema surma hetkest kuni 2026. aasta septembrini toitjakaotustoetust pensioni suuruses, 1. oktoobrist edasi aga toitjakaotustoetuse suuruses.
- Lapsel, kes sai 2026. aasta 16. oktoobril 18-aastaseks, oleks varasema RPKS-i redaktsiooni alusel novembrist lõpetatud toitjakaotuspensionini maksmine, kuid kuna oktoobris jõustuva PHS-i redaktsiooni alusel tõusis toitjakaotustoetuse maksmise vanusepiir ilma õppimise kohustuseta 19-eluaastani, makstakse lapsele toitjakaotustoetust edasi kuni 19-aastaseks saamiseni. Kui laps jätkab 2017. aasta sügisel õpinguid kõrgkoolis, jätkatakse talle toitjakaotustoetuse maksmist seni, kuni ta lõpetab õpingud, kuid mitte kauem kui 24-aastaseks saamiseni.

Eelnõu §-ga 2 tehakse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu ning Riigikogu VII, VIII ja IX koosseisu liikmete pensioni seaduses tehniline muudatus. Muudatuse kohaselt rakendatakse nimetatud seaduse alusel toitjakaotuspensionile saamise õigust omavate pereliikmete kindlakstegemisel enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i redaktsiooni. Toitjakaotuspensionile õigust omavate isikute ringis sisulist muudatust ei tehta sõltumata käesoleva eelnõu §-des 1 (PHS) ja 8 (RPKS) tehtavatest muudatustest.

Eelnõu §-ga 3 muudetakse eluruumide erastamise seaduse § 7 lõike 3 punkti 1. Muudatusega täpsustatakse, et eluruumide erastamise seaduse § 7 lõikes 3 sätestatud erisust on võimalik kohaldada toitjakaotuspensionile saajatele, kellele see on määratud enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel. Muudatuse tulemusena ei saa edaspidi erisust rakendada näiteks surnud toitja ülenevale või külgnevale sugulasele ega lesele, kellel ei tekkinud toitjakaotuspensionile õigust enne 2026. aasta 1. oktoobrit.

Lisaks sätestatakse soodustatud isikuna toitjakaotustoetuse saaja, kellel tekib õigus toetusele PHS-i alusel. Nimetatud lisandus on seotud eelnõu §-s 1 tehtava muudatusega, mille kohaselt laps, kelle vanem on surnud, saab alates 2026. aasta 1. oktoobrist toitjakaotuspensionile asemel toitjakaotustoetust.

Eelnõu § 4 punktiga 1 tehakse täpsustav muudatus kohtute seaduse § 113 lõikes 2 seoses eelnõu §-des 1 ja 8 tehtavate muudatustega, millega toitjakaotuspension kujundatakse ümber toitjakaotustoetuseks. Nimelt sätestatakse, et kohtute seaduses ette nähtud hüvitise suurendamist 20% võrra rakendatakse nii toitjakaotustoetusele kui ka enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel makstavale toitjakaotuspensionile ehk isikutele, kellel tekkis õigus toitjakaotuspensionile enne RPKS-i muutmist. Kuna edaspidi RPKS-i alusel toitjakaotuspensionile enam ei määrata, muutub selle võrra ka kohtute seaduses soodustatud isikute ring. See tähendab, et kui isikul ei ole toitjakaotuspensionile tekkinud õigust enne 2026. aasta 1. oktoobrit, ei ole ka kohtute seaduse alusel enam võimalik toitjakaotuspensionile määrata.

Eelnõu § 4 punktiga 2 muudetakse kohtute seaduse § 132⁷ lõiget 3 seoses sama seaduse § 113 lõikes 2 tehtava täpsustusega. Tegemist on tehnilise muudatusega, et ka selles sättes käsitletav toitjakaotuspension on see, millele tekkis õigus enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel. Seega jääb endiselt riigieelarveliseks kuluks RPKS-i alusel makstava toitjakaotuspensionile 20%-line täiendus ning toitjakaotustoetust rahastatakse riigieelarvest (sh 20%-list täiendavat makset).

Eelnõu § 5 punktidega 1 ja 2 muudetakse ohvriabi seaduse § 36 lõiget 3 ja § 36 täiendatakse lõikega 3¹. Muudatusega lisatakse ohvriabi seadusesse loetelu isikutest, kellel on õigus saada hüvitist, kui vägivallakuriteo ohver saab kuriteo tagajärjel surma. Loetelu võetakse üle kuni eelnõu jõustumiseni kehtinud RPKS-i §-st 20. Ülalpidaja kaotusest tulenevat kahju on võimalik taotleda samadel isikutel, kellel oli see õigus ka varem.

Eelnõu § 5 punktiga 3 viiakse ohvriabi seaduse § 44 lõike 3 teises lauses sätestatud hüvitisest mahaarvamise regulatsioon kooskõlla eelnõu §-s 1 tehtava muudatusega ning nähakse ette, et hüvitisest ei arvata maha toitjakaotustoetust ega enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel määratud toitjakaotuspensionile.

Eelnõu § 5 punktiga 4 tehakse ohvriabi seaduse § 49 lõike 1 punktis 3 muudatus seoses eelnõu §-s 1 tehtava muudatusega. Hüvitise saamise periood seotakse senisest RPKS-i regulatsioonist lahti ja seostatakse ohvriabi seaduse § 36 lõikes 3 või 3¹ sätestatud tingimustele vastamisega. Uus sõnastus

viitab isikute loetelule, mis võetakse üle RPKS-ist (vt eespool ohvriabi seaduse § 36 lõigete 3 ja 3¹ selgitusi), millest tulenevalt on tegemist tehnilise muudatusega, mis ei too kaasa sisulisi muutusi.

Eelnõu § 5 punktiga 5 seotakse ohvriabi seaduse § 55 lõikes 2 nimetatud periood RPKS-i asemel sama seaduse § 36 lõikes 3 või 3¹ sätestatud tingimustele vastamisega, kuna nimetatud sätetes loetletakse isikud, kellel on õigus toitjakaotuspensionile (vt selgitust eespool). Tegemist on tehnilise muudatusega.

Eelnõu §-ga 6 täiendatakse politsei ja piirivalve seadust § 119¹² lõigetega 4¹ ja 4².

Politsei ja piirivalve seaduse §-s 119¹² esitatud politseiametniku töövõimetuspensioni regulatsioon sätestati politsei ja piirivalve seaduses 01.07.2016 jõustunud muudatusega. Tegemist on rakendussättega, mis lisati politsei ja piirivalve seadusesse töövõimetoetuse seaduse muutmise ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seaduse kohaldamiseks. Politsei ja piirivalve seaduse regulatsiooni kehtestamisel jäeti sätestamata võimalus lõpetada politseiametniku töövõimetuspensioni maksmine. Avaliku teenistuse seaduse, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu ning Riigikogu VII, VIII ja IX koosseisu liikmete pensioni seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse, kohtute seaduse, prokuratuuriseaduse, päästeteenistuse seaduse, riigikontrolli seaduse, Vabariigi Presidendi ametihüve seaduse ja õiguskantsleri seaduse kehtivate redaktsioonide kohaselt kaotab eripensioni saav isik sellele õiguse, kui ta mõistetakse süüdi riigivastase või ametialase süüteo toimepanemises. Samasugune regulatsioon on kehtestatud ka politseiametniku väljateenitud aastate pensioni puhul politsei ja piirivalve seaduse § 111¹ lõikes 8.

Kuivõrd seadusandja on üldpõhimõttena eri õigusaktides ette näinud, et riigivastase või ametialase süüteo toime pannud isik kaotab õiguse riiklikule eripensionile, tuleb sama põhimõtet rakendada politseiametniku töövõimetuspensioni kohta. Seetõttu täiendatakse politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² lõikega 4¹. Eelnõu jõustumisel on võimalik lõpetada politseiametniku töövõimetuspensioni maksmine olukorras, kus isik on süüdi mõistetud karistusseadustiku 15. peatükis või 17. peatüki 2. jaos sätestatud süüteo eest, mille eest karistusseadustik näeb ette vähemalt kuni viieaastase vangistuse. Muudatuse jõustumise järgselt on isikul jätkuvalt võimalik taotleda töövõimetuspensioni RPKS-is sätestatud alustel.

Politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² lõikes 4² sätestatakse teavitamiskohustus, mille kohaselt peab kohus kümne tööpäeva jooksul kohtuotsuse jõustumisest arvates kirjalikult teavitama SKA-d asjaolust, mille tõttu kaob isikul õigus saada politseiametniku töövõimetuspensioni. Kohtul on samasisuline SKA teavitamise kohustus ka olukorras, kus isikul kaob õigus saada politseiametniku väljateenitud aastate pensioni (politsei ja piirivalve seaduse § 111¹ lõige 10).

Eelnõu § 7 punktidega 1 ja 2 tehakse muudatused riigikontrolli seaduse § 54⁷ lõigetes 1 ja 3. Punktiga 1 nähakse ette, et riigikontrolli seaduses sätestatud ametipensionile kohaldatakse RPKS-i, samas kui riigikontrolli seaduses sätestatud toitjakaotuspensionile kohaldatakse enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i sätteid. Selliselt on riigikontrolli seaduse toitjakaotuspensioni saajate sihtrühm sama, mis enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-is sätestatud. Tegemist on tehnilise muudatusega. Punkti 2 muudatus on seotud sama paragrahvi lõikes 1 tehtava tehnilise täpsustusega – ka selles sättes käsitletav toitjakaotuspension on see, millele tekkis õigus enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel. Seega jääb endiselt riigieelarveliseks kuluks RPKS-i alusel makstava toitjakaotuspensionini see osa, mis ületab RPKS-i alusel määratavat toitjakaotuspensionini.

Eelnõu §-ga 8 täiendatakse riigivastutuse seaduse § 10 lõiget 2 viitega toitjakaotustoetusele. Muudatuse eesmärk on sätestada, et teatud ülalpeetavatel on õigus saada ka toitjakaotustoetust, mistõttu tuleb kahju hüvitamisel lisaks toitjakaotuspensionile arvestada ka toitjakaotustoetust.

Eelnõu § 9 punktiga 1 jäetakse RPKS § 2 tekstist välja sõnad „või toitja kaotuse“. 2026. aasta 1. oktoobrist toitjakaotuspensionini ja toitja kaotuse korral rahvapensioni enam ei määrata. Seetõttu tuleb sädet täpsustada ning riikliku pensioni tähenduses pensioni toitja kaotuse korral ei hõlmata. Rakendussäte (eelnõu § 8 punkt 11) käsitleb siiski mõistet „toitjakaotuspension“, kuivõrd varem määratud pensionide ja nende pensionide maksmine, millele tekkis õigus enne 2026. aasta 1. oktoobrit, samuti teiste seaduste alusel määratud toitjakaotuspensionide maksmine jätkub.

Eelnõu § 9 punktiga 2 tunnistatakse kehtetuks RPKS-i sätted, mis on seotud toitjakaotuspensionini või selle määramise ja maksmisega. Muudatused on seotud asjaoluga, et SKA ei määra enam pensioni toitja kaotuse korral. Näiteks RPKS § 5 punkt 3 käsitleb riikliku pensioni liike. Üks pensioni liik on toitjakaotuspension. Kuivõrd alates käesoleva seaduse jõustumisest RPKS-i alusel enam toitjakaotuspensionini ei määrata, tunnistatakse pensioni liik „toitjakaotuspension“ kehtetuks.

Kui isikule on määratud pension enne PHS-i jõustumist ja ta ei kuulu alla 19-aastaste laste või alla 24-aastaste õppurite sihtrühma, kes viiakse perehüvitiste süsteemi, jätkatakse nendele ülalpeetavatele toitjakaotuspensionini ja rahvapensioni maksmist varem määratud tähtajani. Seega, varem määratud pensionide maksmist ei lõpetata. Vanaduspensioniealiste pensionäride puhul jätkatakse pensioni maksmist elu lõpuni. Näiteks: toitja vanemale, kes on vanaduspensionieas ega saa vanaduspensionini, makstakse toitjakaotuspensionini elu lõpuni. Kui toitja vanemale on määratud töövõimetoetuse seaduse (TVTS) alusel osaline või puuduv töövõime, makstakse talle edasi toitjakaotuspensionini osalise või puuduva töövõime määramise lõpptähtajani. Kui toitja vanemale on määratud osaline töövõime kuni 2028. aasta 31. oktoobrini, saab ta selle ajani pensioni toitja kaotuse korral. Kui toitja vanemal tuvastatakse uuesti osaline või puuduv töövõime näiteks alates 2028. aasta 1. novembrist, ei ole tal enam õigust pensionile seoses toitja kaotusega. Talle määratakse töövõimetoetus, kui tal tuvastatakse töövõime vähenemine. Seega, inimesel on õigus saada hüvitist teisel alusel. Kui eelnimetatud isikule osalist või puuduvat töövõimet ei määrata, on see inimene töövõimeline ja tal on võimalus tööle asuda ja endale ise elatist teenida, vajaduse korral saab isik kasutada ka töötukassa abi. Kuid sellisel juhul ei olekski surnud laps käsitatav toitjana. Ka RPKS-i kehtivuse ajal ei oleks see inimene saanud pensioni toitja kaotuse puhul.

RPKS 4. peatüki muudatused on tehtud kooskõlas VTK-s kavandatuga. Isikule, kes ei ole laps (sh õppiv laps), tagatakse varem määratud pensioni maksmise lõpptähtajal hüvitis muudel alusel, näiteks vanaduspensioniealisele isikule vanaduspension või rahvapension ja alla kolmeaastast last kasvatavale toitja lesele vanemahüvitis. Erandiks on vaid toitja rasedale mittetöövale lesele hüvitise maksmine (vt § 1 punkti 12 selgitused).

RPKS § 22 lõike 1 punkt 3 ja lõike 2 punkt 3 ning § 23 punkt 3 tunnistatakse kehtetuks, kuivõrd alates 2026. aasta 1. oktoobrist rahvapensioni toitja kaotuse korral enam ei määrata (v.a juhul kui õigus on tekkinud enne seadusemuudatust), mistõttu ei ole võimalik määrata ka pensioni kehtivuse aega ega arvutada pensioni suurust.

RPKS § 32 lõike 2 punkt 2 käsitleb pensioni määramise tähtaega, samuti juhtumeid, mil pension määratakse varasemast tähtajast. Kuivõrd toitjakaotuspensionini, toitja kaotuse korral rahvapensioni ega politsei poolt teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse algatamisel enam ei määrata, tunnistatakse kehtetuks ka säte, mis reguleerib selle tagasiulatuvat määramist. Samadel põhjustel tunnistatakse kehtetuks ka RPKS § 36 lõige 4, mis reguleerib hoolekandeesutuses viibivale

alaealisele määratud riikliku pensioni kandmist pankla lapse isiklikule arvelduskontole, ja RPKS § 41, mis käsitleb toitjakaotuspensionide määramist ja maksmist. Sellele ülalpeetavale, kellele jätkatakse toitjakaotuspensionide või rahvapensionide maksmist kuni varem määratud tähtajani, rakendatakse RPKS-i, mis kehtis enne 2026. aasta 1. oktoobrit (vt § 8 punktis 11 esitatud RPKS § 61²⁹ lõike 2 selgitust). Alla 18-aastasele lapsele ja alla 24-aastasele õppurile makstakse alates 2026. aasta 1. oktoobrist toitjakaotustoetust PHS-i alusel.

RPKS § 42 lõige 4 tunnistatakse kehtetuks, kuivõrd säte reguleerib erisusi vastavalt välislepingule. Eesti on sõlminud pensionialased välislepingud Molodova, Ukraina, Kanada, Austraalia, Valgevene ja Vene Föderatsiooniga, mis kohalduvad ka toitjakaotuspensionidele. Tegemist on koordineerivate lepingutega, mis reguleerivad riikides olemasolevate pensioniskeemide piiriülest maksmist. Kui Eestis toitjakaotuspensionide enam ei määrata, siis uut toitjakaotuspensionide nende lepingute alusel enam ei määrata ega arvutata.

RPKS § 43 lõige 1 käsitleb pensionide maksmist toitjakaotuse korral. Varem määratud pensionide maksmist jätkatakse varasema korra, s.o enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i kohaselt.

Eelnõu § 9 punktiga 3 jäetakse RPKS §-st 6 välja viide RPKS § 41 lõikele 4 seoses asjaoluga, et RPKS § 41 tunnistatakse kehtetuks. Käesoleval ajal makstakse orbudele (mõlemad vanemad on surnud) kahte pensioni toitjakaotuse korral. Lastele makstakse edaspidi toitjakaotuspensionide asemel PHS-i alusel toitjakaotustoetust. Toitjakaotustoetust makstakse mõlema vanema eest. Seega säilib orbudele sama põhimõte, et nad saavad toetust mõlema vanema surma või nende suhtes teadmata kadunud isiku asukoha tuvastamise menetluse korral.

Eelnõu § 9 punktiga 4 muudetakse RPKS § 24 lõiget 1¹. Kuivõrd RPKS § 21 lõike 1 punkti 1 alusel toitjakaotuspensionide enam ei määrata, ei saa sellele pensionile ka pensionilisa juurde arvutada. RPKS-i täiendatakse rakendussättega (RPKS § 61²⁹ lg 3) ja sätestatakse erand – enne 2026. aasta 1. oktoobrit toitjakaotuspensionide õiguse tekkimisel ja pensionide määramisel arvutatakse juurde pensionilisa, kui õigus sellele tekib pärast 2026. aasta 1. oktoobrit.

Eelnõu § 9 punktiga 5 muudetakse RPKS § 39¹ lõike 2 punkti 5 ja sätestatakse kohustus teavitada välisriigist vanadus-, töövõimetus-, toitjakaotus- või rahvapensionide saamisest, kuivõrd teiste pensionide saamine välistab rahvapensionide saamise. Kui teine riik määrab pensionäridele teist liiki pensioni, siis rahvapensionide maksmine lõpetatakse. Samal ajal kaotatakse kohustus teavitada välisriigis õppima asumisest, akadeemilisele puhkusele jäämisest ja õpingute katkestamisest, mis on seotud toitjakaotuspensioniga ja mille maksmine RPKS-i alusel lõpetatakse alates 2026. aasta 1. oktoobrist.

Eelnõu § 9 punktiga 6 jäetakse RPKS § 42³ lõikest 2 välja viide toitjakaotuspensionide saajale. Säte reguleerib pensionide maksmise peatamist välisriiki elama asumise korral. Kuivõrd toitjakaotuspensionide enam ei määrata, langeb ära vajadus sellele pensionile viidata.

Eelnõu § 9 punktiga 7 tehakse RPKS § 43 lõikes 3 muudatus seoses sellega, et toitjakaotuspensionide enam RPKS-i alusel ei maksta ning seetõttu puudub vajadus ka selle saaja kohta andmepäringu tegemiseks.

Eelnõu § 9 punktiga 8 muudetakse RPKS § 46 lõiget 4. Muudatuse eesmärk on säilitada süsteem, et kui vanem (toitja) on karistatud vangistusega, ta on vahi all või kohus on talle määranud psühhiaatrilise sundravi kohaldamise, makstakse tema ülalpeetavale pensioni, mille suurus sõltub ülalpeetavate arvust: ühe ülalpeetava puhul makstakse 25% pensionist, kahe ülalpeetava puhul 50%

pensionist ning kolme ja enama ülalpeetava puhul 75% pensionist. Sihtrühma avamine sätte sissejuhatavas lauseosas on tingitud sellest, et toitjakaotuspension ja koos sellega saajate ring jäetakse RPKS-ist välja ja sihtrühma loetelu on vaja tuua sättesse tervikuna üle. Senises sihtrühmas muudatusi ei tehta.

Eelnõu § 9 punktiga 9 muudetakse RPKS § 48 lõiget 3, kuivõrd toitjakaotuspensionile ei saa pärast 2026. aasta 30. septembrit enam õigust tekkida. Sätet kohaldatakse edaspidi üksnes rahvapensionile vanaduse korral. Toitjakaotuspensionile ja toitja kaotuse korral rahvapensioni, millele on õigus tekkinud enne 2026. aasta 1. oktoobrit, sissenõudmist reguleerib rakendussäte (RPKS § 61³⁰ lg 2).

Eelnõu § 9 punktiga 10 jäetakse RPKS § 57 lõike 1 punktist 1 välja viide toitjakaotuspensionile. Nende toitjakaotuspensionide finantseerimist, mis on määratud enne 2026. aasta 1. septembrit tekkinud alustel ja mida makstakse varem kehtinud RPKS-i redaktsiooni alusel, käsitletakse eelnõu § 8 punktis 11 (rakendussäte). Toitjakaotuspensionile ja toitja kaotuse korral rahvapensioni finantseerimine toimub samade katteallikate alt. Eraldi rakendussäte on vajalik seetõttu, et tegemist on toitja kaotuse korral varem määratud perioodiks makstavate pensionidega ning uusi pensione enam ei lisandu.

Eelnõu § 9 punktiga 11 täiendatakse RPKS-i §-dega 61²⁹ ja 61³⁰.

RPKS § 61²⁹ käsitleb RPKS-i kohaldamist seoses PHS-i ja teiste seaduste muutmise seaduse jõustumisega.

Lõikes 1 sätestatakse, et toitja ülalpidamisel olnud lapsele ja alla 24-aastasele õppurile, kellel on õigus enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i alusel pensionile toitja kaotuse korral, kohaldatakse alates 1. oktoobrist PHS-i ning talle lõpetatakse pensioni maksmine ja määratakse toitjakaotustoetus PHS-is sätestatud tingimustel.

Lõikes 2 sätestatakse, et kõikidele teistele isikutele, kellel on enne 2026. aasta 1. oktoobrit õigus toitjakaotuspensionile või toitja kaotuse korral rahvapensionile, jätkatakse nende pensionide maksmist kuni varem määratud tähtajani. Näited rakendamise kohta on esitatud eelnõu § 8 punkti 2 selgitustes. Nimetatud sihtrühmale kohaldatakse varem kehtinud RPKS-i tervikuna (st arvestamist, maksmist, peatamist, lõpetamist jms).

Lõikes 3 sätestatakse, et kui isikule makstakse toitjakaotuspensionile enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud redaktsiooni alusel ning tema pensioni suurus on arvutatud toitja personaalse vanaduspensionile suurusel, arvutatakse tema toitjakaotuspensionile juurde pensionilisa laste kasvatamise eest, kui õigus sellele tekib pärast 2026. aasta 1. oktoobrit. Nimetatuga tagatakse varem määratud pensionile pensionilisa.

Lõike 4 kohaselt tehakse varem määratud pensionides toitja kaotuse korral ümberarvestus, arvestades nende isikute arvu, kes pensioni edasi saavad. Näiteks, toitjakaotuspension oli määratud mittetöötavale alla 3-aastast last kasvatavale emale ja tema lapsele. Pensioni suurus oli 80% (vastavalt RPKS § 21 lõike 2 punktile 2) toitja vanaduspensionist. Lapsele hakatakse maksta toitjakaotustoetust. Seetõttu jääb toitjakaotuspensionäriks lapse ema. Nüüd tehakse pensioni suurus ümberarvestus ja lähtutakse protsendist, mida makstakse ühe saaja puhul – makstakse 50% toitja vanaduspensionist.

Lõige 5 sätestab juba määratud toitjakaotuspensionide maksmist välislepingu alusel. Eesti on sõlminud kahepoolsed sotsiaalkindlustuslepingud Kanada, Austraalia, Ukraina, Moldova,

Valgevene ja Venemaaga. 2023. aasta juuli seisuga maksti lepinguriikidest toitjakaotuspensioni ainult Venemaale, Valgevenesse ja Ukrainasse kokku 120 inimesele. Nendele inimestele jätkatakse pensioni maksmist RPKS-i sätete alusel kuni õigustatuse aja lõpuni. Eesti poolt kuuluvad lepingute kohaldamisalasse ainult pensionid (v.a Ukrainaga sõlmitud leping). Ukrainaga sõlmitud lepingu kohaldamisalal on ka perehüvitised, aga lepingus sätestatud tingimused ei näe ette nende maksmist teise lepinguriiki, kuivõrd perehüvitised ei ole sissemaksete põhised. Vastupidi, leping rõhutab, et kui perehüvitistele tekib õigus mõlema riigi õigusaktide kohaselt, maksab hüvitise välja isiku elukohariik. Seega maksab Eesti uut toitjakaotustoetust välja ainult oma elanikele.

Seaduse vastuvõtmisel lasub Eestil kohustus teavitada kõiki lepinguriike muudatustest.

RPKS § 61³⁰ eesmärk on reguleerida üleminekut, kus alates 2026. aasta 1. oktoobrist ei ole enam RPKS-is toitjakaotuspensioni puudutavaid sätteid. Nimetatud paragrahvi eesmärk on käsitleda üleminekusättes olukorda, kus alates 2026. aasta 1. oktoobrist ei ole toitjakaotuspensioni ja toitja kaotuse korral määratava rahvapensioni sätteid enam reguleeritud. Kuna nimetatud pensione makstakse kuni määratud tähtaja lõpuni edasi neile, kellele see on juba määratud, on vajalik neile pensionidele säilitada teatud regulatsioon (nt et tegemist on riiklike pensionidega, kuidas toimub nende finantseerimine jmt). Üldreegel on selline, et kõikidele nimetatud pensionidele rakendatakse varem kehtinud sätteid, kuid oluline on mõned sätteid eraldi välja tuua.

Lõige 1 sätestab, et riiklikuks pensioniks RPKS-i ja teiste seaduste tähenduses loetakse ka toitjakaotuspension ja toitja kaotuse korral rahvapension. Mõiste „toitjakaotuspension“ jääb kehtima ka eriseadustes (nt kohtute seadus jt). Kuid ka RPKS-i rakendusätete alusel jätkatakse juba tekkinud õiguse (enne 2026. aasta 1. oktoobrit) alusel toitjakaotuspensionini või toitja kaotuse korral rahvapensionini määramist ja maksmist.

Lõike 2 kohaselt nõuab SKA liiklusõnnetuse tõttu väljamakstud toitjakaotuspensionini või toitja kaotuse korral rahvapensionini summad sisse liikluskindlustusega tegelevalt kindlustusandjalt, kui riiklikku pensioni saaval isikul tekib nõudeõigus liikluskindlustusega tegeleva kindlustusandja vastu. Tegemist on sättega tagamaks regressinõuete jätkumise.

Lõige 3 käsitleb rahastamist. Nimelt nähakse ette, et RPKS § 56 lõike 1 punktides 1–5 ja lõikes 1¹ nimetatud riikliku pensionikindlustuse kulude katteallikate arvelt finantseeritakse ka toitjakaotuspensionini ja toitja kaotuse korral rahvapensionini. Seni kuni pensionide väljamakseid tehakse rakendusätete alusel, tuleb neid teha seniste vahendite arvelt.

Eelnõu §-ga 10 tehakse täpsustus Vabariigi Presidendi ametihüve seaduse § 10 lõikes 3 ja sätestatakse, et toitjakaotuspension määratakse enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS § 20 alusel. Tegemist on tehnilise muudatusega, mis tagab, et senine sihtrühm, kellele Vabariigi Presidendi ametihüve seaduse alusel seni oli võimalik toitjakaotuspensionini määrata, ei muutuks.

Eelnõu § 11 punktidega 1 ja 2 muudetakse õiguskantsleri seaduse § 43⁷ lõikeid 1 ja 3 seoses toitjakaotuspensionini regulatsiooni kehtetuks tunnistamisega. Lõikes 1 sätestatakse, et toitjakaotuspensionile kohaldatakse enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i. Sellest tulenevalt sihtrühmas muudatusi ei toimu. Lõike 3 muudatus on seotud lõike 1 muudatusega ning selle eesmärk on sätestada, et ka finantseerimisel käsitatakse toitjakaotuspensionini enne 2026. aasta 1. oktoobrit kehtinud RPKS-i vaates. Tegemist on tehnilise sättega, millega ei kaasne uusi sisulisi aluseid, vaid jätkub kehtiv kord. Seega jääb endiselt riigieelarveliseks kuluks RPKS-i alusel makstava toitjakaotuspensionini see osa, mis ületab RPKS-i alusel määratavat toitjakaotuspensionini

Eelnõu §-s 12 nähakse ette seaduse jõustumine. Käesolev seadus jõustub 2026. aasta 1. oktoobril, v.a § 1 punkt 6 ja § 6, mis jõustuvad üldises korras.

Jõutumine 2026. aasta 1. oktoobril on seotud õppeaasta alguse ja õppimisandmete liikumisega EHIS-est SKA-sse. Kuna toitjakaotustoetuse maksmise vanusepiir seonduvalt õppimisega muutub (toitjakaotuspensioni makstakse kuni 18. eluaastani ilma õppimise kohustuseta, toitjakaotustoetust hakatakse maksuma kuni 19-aastaseks saamiseni ilma õppimise kohustuseta), on õppimise kohta andmete liikumine toetuse õigeaegseks maksmiseks väga oluline.

Eelnõu § 1 punkti 6 muudatus piirab edaspidi toetuse maksmist akadeemilisel puhkusel viibimise ajal. Kuigi muudatus laieneb tulevikus ka toitjakaotustoetusele, on oluline ja võimalik rakendada seda esimesel võimalusel, et tagada ühtne arusaam ja praktika, kuidas toimida toetuse maksmisel olukorras, kus see on tagatud õppivale lapsele, kes tegelikult õppetöös ei osale.

Eelnõu §-s 6 sätestatud politsei ja piirivalve seaduse muudatus jõustub üldises korras, kui võrd sarnaselt eelnõu § 1 punktiga 6 on oluline, et muudatus oleks võimalik rakendada esimesel võimalusel. Kehtiv politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² ei võimalda lõpetada politsei töövõimetuspensioni maksmist politseiametnikule, kui ta on toime pannud riigivastase süüteo. Kui võrd seadusandja on üldpõhimõttena eri õigusaktides ette näinud, et riigivastase või ametialase süüteo toime pannud isik kaotab õiguse riiklikule eripensionile, tuleb sama põhimõtet rakendada politseiametniku töövõimetuspensioni kohta. Seejuures on igati põhjendatud, et eelnõus sätestatud aluste esinemise korral lõpetatakse riigipoolse eripensioni maksmine esimesel võimalusel.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga võetakse kasutusele uued õiguslikud terminid – toitjakaotustoetus ja toitjakaotustoetuse baassumma:

- toitjakaotustoetus on PHS-is sätestatud toetuse liik. Seda makstakse lapsele, kelle üks vanem või mõlemad vanemad on surnud. Toitjakaotustoetust saama õigustatud isikud ja toetuse maksmise põhimõtted on esitatud seletuskirja vastavas peatükis;
- toitjakaotustoetuse baassumma on summa, mis võetakse aluseks toitjakaotustoetuse suuruse arvutamisel. Eelmise aasta indekseeritud baassumma on käesoleva aasta toetuse baassumma. Täpsem arvutuskäik on esitatud eelnõu § 1 punkti 10 seletuste juures.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Euroopa Liidul puudub pädevus reguleerida liikmesriigi sotsiaalkindlustusskeeme. Samas kuulub ELi pädevusse liikmesriikide sotsiaalkindlustusskeemide vaheline koordineerimine, mis on vajalik selleks, et tagada isikute vaba liikumine. Sellest tulenevalt kohaldatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EÜ) nr 883/2004⁴ ja selle rakendusmäärust (EÜ) nr 987/2009⁵ ka loodava toitjakaotustoetuse suhtes. Toitjakaotustoetust makstakse piiriüleises olukorras olevale perekonnale tulevikus perehüvitiste peatüki reeglite alusel. Loodava toitjakaotustoetuse koordineerimisel perehüvitiste peatüki rakendamine tuleneb sama peatüki artiklist 69, mis reguleerib eriliste perehüvitiste maksmist orbudele. Selle lõige 2 rõhutab, et pensionide peatüki reegleid kohaldatakse ainult pensionide vormis makstavatele hüvitistele. Nii koordineeritakse Eestis kehtivat toitjakaotuspensioni pensionireeglite alusel. Euroopa Liidu määruste perehüvitiste peatüki rakendamine tähendab muu hulgas ka seda, et kui Eestis elav pere saab toitjakaotustoetust ja kolib elama teise Euroopa Liidu liikmesriiki, jätkab Eesti toetuse maksmist ainult juhul, kui taotleja töötab

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2004R0883:20130108:ET:HTML>.

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2009R0987:20130108:ET:HTML>.

Eestis või on Eestist lähetatud ja Eesti sotsiaalkindlustusõigus talle kohaldub. Kui perel Eestiga enam mingit seost ei ole (elamine, töötamine), võib Eestil kaduda kohustus maksta toitjakaotustoetust (nagu ka kõiki teisi perehüvitisi). Kohustus jätkuvalt maksta toitjakaotustoetust tekib juhul, kui pere uues elukohariigis ei teki lapsel õigust peretoetusena makstavale orvutoetusele ja pere toitja töötas enne oma surma Eestis. Kui pere toitja töötas lisaks Eestile muudes liikmeriikides, tekib kohustus maksta orbudele mõeldud eritoetust riigil, kus töötamise periood oli kõige pikem. Samas on selline eritoetus olemas väga vähestes riikides⁶, mistõttu on tõenäoline, et Eestil tekib kohustus jätkata toitjakaotustoetuse maksmist nendele lastele, kelle toitja töötas enne oma surma Eestis. See on oluline erinevus võrreldes pensionidega, mida peetakse väljateenitud õigusteks ja mille maksmise kohustus tekib välisriiki elama minemisel igal juhul. 2023. aasta juunikuu seisuga maksis Eesti toitjakaotuspensioni teises ELi liikmesriigis või Euroopa Majanduspiirkonna riigis või Šveitsis elavale 230 inimesele, neist üle pooltel juhtudel (153) oli tegemist Soomega.

Lisaks on Euroopa Liit sõlminud Suurbritanniaga kaubandus- ja koostöölepingu⁷, mille alusel makstakse toitjakaotuspensioni Suurbritanniasse, kuid perehüvitised ei kuulu selle lepingu kohaldamisalasse. Seetõttu ei hakka Eesti loodavat toitjakaotustoetust Suurbritannias elavatele lastele maksma. Juba määratud toitjakaotuspensioni maksmine jätkub kuni õigustatuse aja lõpuni. Euroopa Liit sõlmis Suurbritanniaga ka üleminekulepingu (väljaastumisleping)⁸, mille juurde kuuluva sotsiaalkindlustuse koordineerimise protokollil alusel makstakse ka perehüvitisi, aga seda ainult Suurbritannia väljaastumise hetkel piiriüleses olukorras olevatele inimestele vastavalt lepingu artiklile 30. Seda peab SKA iga juhtumi korral hakkama eraldi hindama.

Lisaks EL-i õigusele makstakse toitjakaotuspensioni ka kolmandatesse riikidesse kas Eesti poolt sõlmitud pensionilepingu või RPKS-i sätete alusel. Tulevikus uut toitjakaotustoetust kolmandates riikides elavatele inimestele ei määrata (määramine jätkub ainult eelnimetatud EL-i määruste alusel EL-i liikmeriikidesse, Euroopa Majanduspiirkonna riikidesse, Šveitsi ja üksikjuhtumitel ka Suurbritanniasse). Juba määratud toitjakaotuspensioni maksmist jätkatakse kuni õigustatuse aja lõpuni.

6. Seaduse mõjud

Muudatustel on sotsiaalne mõju, mõju majandusele, mõju riigivalitsemisele ja riigieelarvele. Samuti on mõju infoühiskonnale, sest lahenduse rakendamine vajab IT-arendusi.

6.1. Sotsiaalne mõju

SKA andmetel sai 2023. aasta lõpu seisuga toitjakaotuspensioni 6632 inimest (vt joonis 1), kellest 6460 olid lapsed ja õppurid vanuses 0–23, s.o 2% alla 24-aastastest. Aastate jooksul on toitjakaotuspensioni saavate laste arv ja osakaal rahvastikus vähenenud. Kui 2005. aastal oli toitjakaotuspensioni saavaid lapsi *ca* 17 000, mis moodustas *ca* 4% vastavas vanuses lastest rahvastikus, siis aastaks 2022 on see arv vähenenud üle kahe ja poole korra.

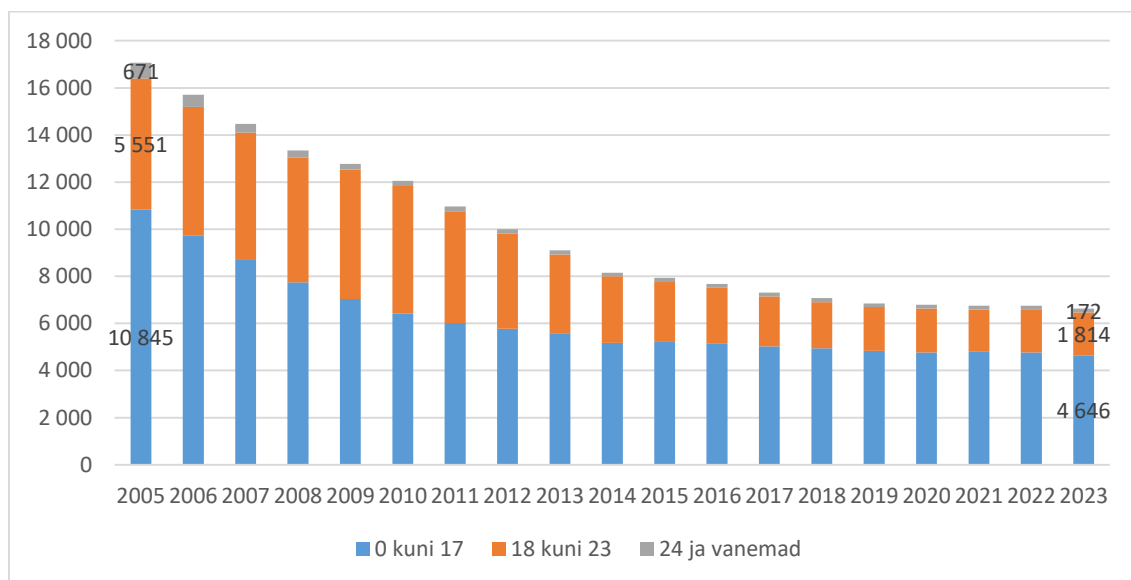
⁶ Malta, Prantsusmaa, Belgia, Iirimaa, Taani ja Rootsi. Info on leitav Euroopa Komisjoni veebilehelt: [Official documents - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#). Info on avaldatud ainult inglise, prantsuse ja saksa keeles.

⁷ Ühelt poolt Euroopa Liidu ja Euroopa Aatomienergiaühenduse ning teiselt poolt Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi vaheline kaubandus- ja koostööleping (ELT L 149, lk 10), [Publications Office \(europa.eu\)](#).

⁸ Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi Euroopa Liidust ja Euroopa Aatomienergiaühendusest väljaastumise leping (2019/C 384 I/01), [eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12019W/TXT\(02\)&from=ET](#).

Vanuserühmas 24+ sai toitjakaotuspensioni 172 inimest, mis moodustab kogu toitjakaotuspensioni saajatest 2,6%. Viimase 17 aastaga on selles vanuserühmas toitjakaotuspensioni saajate arv vähenenud ligi neli korda (2005. aastal 671 inimest).

Vähendamise tendentsis mängib rolli rahvastiku keskmise eluea pikenemine ning 25–54-aastaste meeste ja naiste surmajuhtumite arvu vähenemine (sh surmaga lõppenud tööõnnetuste arvu vähenemine) aasta-aastalt.

Joonis 1. Toitjakaotuspensioni saajate arv vanuserühmade kaupa, 2005.–2023. aasta detsembri kuu seisuga andmed
Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

Eelnõuga kavandatud muudatusel on sotsiaalne mõju, mis ilmneb eelkõige erineva perekondliku taustaga laste võrdse kohtlemise aspektis. Laste ja noorte jaoks muutub toitjakaotuspension kõigile ühesuguses ja indekseeritavas summas väljamakstavaks perehüvitiseks, mis seotakse lahti lahkunud vanema pensioniõiguslikust staažist ja kindlustusosakute summast ning ülalpeetavate arvust. Ülalpeetavate arvu mitteametlikult toitjakaotustoetuse maksmisel võrdsustab lapsed, kelle surnud vanematel oli erinev arv ülalpeetavaid. SKA andmed näitavad, et toitjakaotuspension on seda väiksem, mida rohkem lapsi oli toitjal. Uue süsteemiga aga kaob ebavõrdsus toitjakaotuspensioni suuruses ning uus makstav toetus katab poole lapse keskmisest ülalpidamiskulust, millele lisatakse veel 3% eelmise kalendriaasta keskmisest palgast. Mõju ulatus on keskmine, sest sihtrühma jaoks muutuvad toetuse maksmise alused, kuid üleminekuperioodi tõttu ei too need kaasa kohanemiskulusi. Üleminekuperioodil viikse toetuse saajad uude süsteemi üle automaatselt, st toetuse saaja uut avaldust esitama ei pea. Kuna toitjakaotuspensioni makstakse igal kuul, on mõju esinemise sagedus keskmine.

Kokkuvõttes on mõjutatud sihtrühm võrreldes kõikide samas vanuses laste ja noortega küll väike, kuid muudatusel on siiski oluline sotsiaalne mõju, sest puudutab haavatava sihtrühma õigusi.

Eelnõu §-s 6 sätestatud muudatuse (politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² täiendamine) mõju võib ühiskondlikul tasandil pidada positiivseks, kuna see annab kindlustunde, et kui politseiametnik on toime pannud riigivastase või ametialase süüteo, ei maksta talle riigi poolt eritingimustel toetust.

Muudatus mõjutab riigivastase või ametialase süüteo toime pannud isiku sissetulekut. Arvestades, et eripension on suurem kui töövõimetuspension, väheneb eripensioni saaja sissetulek, kui tal kaob õigus saada vastavat pensioni. Samas isikul, kes on toime pannud eelkirjeldatud süüteo, ei saa olla

õiguspärast ootust riigi poolt eripensioni saamisele. Samuti on sihtrühma kuuluval isikul muudatuse jõustumise järel jätkuvalt võimalik taotleda töövõimetuspensioni RPKS-is sätestatud alustel. Muudatuse sihtrühmaks on politseiametnikud, kellele on politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² alusel määratud politseiametniku töövõimetuspension ja kes on ühtlasi süüdi mõistetud riigivastase või ametialase süüteo toimepanemises, mille eest karistusseadustik näeb ette vähemalt kuni viieaastase vangistuse. Arvestades, et praegu teadaolevalt puudutab muudatus ainult üht sihtrühma kuuluvat isikut, on muudatuse mõju mitteoluline (sihtrühma suurus, mõju avaldumise sagedus, mõju ulatus ja ebasoovitavate mõjude risk on väike).

6.2. Mõju majandusele

Muudatusel on mõju ka leibkondade toimetulekule. Senistele õigustatud 0–23-aastastele, kellele varem määratud toitjakaotuspension on suurem kui PHS-is sätestatud toitjakaotustoetus, makstakse ka edaspidi varem määratud suuruses toitjakaotustoetust kuni pensioniõigusliku perioodi lõpuni või kuni selle ühtlustumiseni PHS-ile vastava toitjakaotustoetuse suurusega. Ühtlustumisest alates hakatakse maksma toitjakaotustoetust vastavalt toitjakaotustoetuse skeemile (indekseeritakse). Selliseid lapsi ja noori on hinnanguliselt 10% kogu sihtrühmast. Need 0–23-aastased õigustatud isikud, kelle puhul on varem määratud toitjakaotuspension sama suur kui uus loodav toetus või sellest väiksem, hakkavad saama uutal alustel toitjakaotustoetust.

Selle lähenemisviisi korral ei kaota seadusemuudatuse tegemisel hüvitise suuruses ükski 2026. aasta 1. oktoobri seisuga õigustatud isik ning see vastab õigustatud ootustele ega mõjuta senist elustandardit. Samas paraneb enamiku (90% kõikidest lastest ja noortest) perede toimetulek, kes saavad toitjakaotuspensioni väiksemas summas kui PHS-is sätestatav toitjakaotustoetus. Aastal 2026 on prognoositud toitjakaotustoetus 28 euro võrra suurem kui SKA prognoositud keskmine toitjakaotuspension vana arvestuse kohaselt, mis tähendab toitja kaotanud peredele paremat toimetulekut ja see on vaesusrisiki ennetav lahendus. Kuna tegu on igakuise toetusega, on mõju esinemise sagedus keskmine. Mõju ulatus leibkonna kogu sissetulekutega võrreldes on väike. Arvestades ka sihtrühma suurust, on kokkuvõttes tegu vähese majandusliku mõjuga.

Eraldi detailsemalt käsitletakse majanduslikku mõju veel konkreetsete sihtrühmade kaupa.

Sihtrühm a: vähenenud töövõimega toitja kaotanud isikud

Osa vähenenud töövõimega inimesi, kelle toitjakaotuspension oli suurem kui töövõimetoetus, võisid kehtiva skeemi puhul valida pensioni. 18–23-aastased lapsed saavad seadusemuudatuse tulemusena töövõimetoetust samal ajal toitjakaotustoetusega, mis parandab nende majanduslikke võimalusi. Töövõimetoetuse saamiseks tuleb teha avaldus töötukassale. Selles vanuserühmas on 53 isikul osaline või puuduv töövõime 2023. aastal. Kui edaspidi 24-aastasele ja vanemale inimesele toitjakaotuspensioni ei maksta, võivad need inimesed, kellel on vähenenud töövõime, hakata taotlema töövõimetoetust. 2023. aasta seisuga oli 13-l toitjakaotuspensioni saaval 24-aastaselt ja vanemal isikul osaline või puuduv töövõime.

Sihtrühm b: 21–23-aastased õppivad lapsed

Toitjakaotuspensioni vanusepiiri toomine 21 eluaastale tähendab seda, et 21–23-aastased õppivad lapsed enam riigipoolset toetust vanema kaotamise korral ei saa. 2023. aasta detsembrikuu seisuga sai toitjakaotuspensioni 741 21–23-aastast last, mis moodustas kõikidest toitjakaotuspensioni saavatest lastest 11%. Kuna vanusepiiri muudatus rakendub edasiulatuvalt, st vaid uutele saajatele, on mõju ulatus ja mõju esinemise sagedus väike. Selles vanuses noored juba ise suuresti töötavad –

Eesti tööjõu-uuringu andmetel töötab 68,4% selles vanuses noortest (sõltumata sellest, kas noor õpib) ning ka lapsevanematel pole selle sihtrühma puhul enam ülalpidamiskohustust. Muudatus võib nimetatud vanusegrupis kaasa tuua vajaduspõhise õppetoetuse ja vajaduspõhise eritoetuse saajate arvu suurenemise. EHISE andmed vajaduspõhise õppetoetuse kohta näitavad, et taotlemise perioodidel algusega alates 01.09.2020-01.02.2024 on vajaduspõhist õppetoetust saanud keskmiselt 17% vastavas vanuses noortest. Arvestades 21–23-aastaste toitjakaotuspensionide saajate sihtrühma suurusega, võib vajaduspõhise õppetoetuse saajate hulk üleminekuperioodi lõpuks (aastal 2031) maksimaalselt suureneda ca 125 õppuri võrra.

Sihtrühm c: 24-aastased ja vanemad toitjakaotuspensionide saajad, kui toitja ülalpidamisel oli last kasvatav lesk, rase lesk, töövõime kaotanud või vanaduspensioniealine perekonnaliige

SKA andmetel oli 2023. aastal selliseid toitjakaotuspensionide saajaid 172. Seega on tegemist väga väikese sihtrühmaga. Kuna juba määratud toitjakaotuspensionide makstakse selle kehtivusaja lõpuni ja aastas oli ligikaudu 11 uut määramist neile, kelle jaoks on muutuva seaduse puhul alternatiivsed lahendused juba olemas: töötukassa makstav töövõimetoetus, kui lesk on tööealine ja kaotanud töövõime; toetus üksi elavale pensionärile, kui lesk on vanaduspensionieas; vanemahüvitis, kui noor jääb leseks alla 3-aastase lapsega⁹, isiku enda vanadus- või rahvapension. Kõik need aitavad katta inimese ülalpidamiskulusid. Kuna juba praegu pidi inimene valima kahe asendussissetuleku vahel, siis selle sihtrühma majanduslik olukord võrreldes kehtivaga ei halvene. Seetõttu võib mõju hinnata väikeseks.

Erilises olukorras on need rasedad emad, kes ei saa ema vanemahüvitist enne lapse sündi, sest nad pole töötanud. Viimase viiel aastal (2019–2023) on olnud 98 raseduse ajal toitjakaotuspensionide saavat ema, kellest 11 ei töötanud raseduse ajal. Seadusemuudatusega luuakse mittetöötavatele leskede raseduse ajal võimalus taotleda vanemahüvitist kaks kuud enne lapse sündi sarnaselt töötavate lapseootel naistega, mistõttu nende olukord võrreldes kehtivaga ei halvene. Vanemahüvitise miinimum on eelmise aasta miinimumpalk ehk 2024. aastal 725 eurot.

Sihtrühm d: kolmandates riikides elavad toitjakaotuspensionide saajad

Eesti on sõlminud Moldova, Ukraina, Kanada, Austraalia, Valgevene ja Vene Föderatsiooniga pensionialased välislepingud, mis kohalduvad ka toitjakaotuspensionidele. Tegemist on koordineerivate lepingutega, mis reguleerivad riikides olemasolevate pensioniskeemide piiriülest maksmist. Kui Eestis kaob toitjakaotuspension ära, siis uut toitjakaotuspensionide nende lepingute alusel enam ei määrata ega arvutata. 2023. aasta juunikuu seisuga maksti toitjakaotuspensionide ainult Ukrainasse (37 isikut), Valgevenes (9 isikut) ja Venemaale (72 isikut). Siiski jätkab Eesti juba määratud toitjakaotuspensionide maksmist kuni õigustatuse aja lõpuni. Lisaks makstakse toitjakaotuspensionide ka riigisisese õiguse ehk RPKS-i alusel, 2023. aasta juunikuu seisuga maksti toitjakaotuspensionide riigisisese õiguse alusel Ameerika Ühendriikidesse (1 isikule) ja Egiptusesse (1 isikule). Kõikidele nendele inimestele jätkatakse toitjakaotuspensionide maksmist kuni nende toitjakaotuspensionide saamise õiguse lõppemiseni RPKS-i sätete alusel, kuid uusi määramisi juurde ei tule.

Mõjutatud sihtrühma suurus kogu toitjakaotuspensionide saajate sihtrühmaga võrreldes on väike. Mõju avaldamise sagedus on keskmine, sest tegu on igakuise toetusega. Sihtrühmale avalduva mõju ulatus on väike, sest muudatus rakendub vaid uutele saajatele. Kokkuvõttes on sihtrühma jaoks tegu väheolulise sotsiaalse mõjuga.

⁹ Vanemal on õigus saada vanemahüvitist kuni 605 kalendripäeva ja seda saab kasutada kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni.

Sihtrühm e: piiriüleselt liikuvad pered

Toitjakaotustoetuse maksmine nendele peredele, kes on Eestiga piisavalt seotud olnud, tagatakse seaduseelnõu kohaselt 3-aastase Eestis elamise nõudega. Et seda oleks võimalik täita ka võõrtöölistel, saab elamisnõuet täita ka juhul, kui Eestis viibitakse töötamise eesmärgil väljastatud viisa alusel. Muudatuse tulemusena lisandub toitjakaotustoetuse saajate hulka Euroopa Liidu ja kolmandate riikide taustaga lastega peresid, kes on elamisperioodi nõude täitnud. SKA andmetel on 2024. aasta I poolaasta jooksul tähtajalise elamisloaga Euroopa Liidu kodakondsusega lapsetoetuse saajaid ca 530 – 550, kuid vanema surm puudutab nendest peredest hinnanguliselt vaid 3%, mis on mõnikümmend last. Kolmandatest riikidest pärit peredest on puudutatud eelkõige Eestisse tulnud Ukraina sõjapõgenike pered, keda SKA andmetel on 2024. aasta juuni seisuga 5000. Kui kõik need pered on ka 2026. aastal Eestis, on nad täitnud toitjakaotustoetuse saamise eelduseks oleva elamisnõude ning nende lapsed saavad toitjakaotustoetust juhul, kui üks vanem või mõlemad vanemad on surnud. Tegemist on hinnanguliselt mõnesaja puudutatud perega, täpset numbrit on keeruline ennustada Ukraina sõja edasise kulgemise ning põgenike käitumise tõttu. Nii Euroopa Liidu kui Ukraina perede sihtrühmade hinnanguliste arvude puhul on tegemist maksimaalsete lisanduvate toetuse saajate hulgaga, sest seaduseelnõu muudatuse kohaselt on õigus saada hüvitist Eestis selle summa ulatuses, mille võrra on Eestis makstav hüvitis teises riigis saada olevast samaliigilisest hüvitisest suurem. Ehk paljudel juhtudel võivad need pered kvalifitseeruda mõne teise riigi toitjakaotuspensioni saajateks.

6.3. Mõju riigivalitsemisele

Muudatus mõjutab SKA tööprotsesse, sest töökoormus pikemas plaanis väheneb, kuna toetuse määramisel ei pea SKA enam välja arvutama surnud vanema vanaduspensioni, vaid saab toetuse määramisel lähtuda kindlast toitjakaotuspensioni suurusest, mis võimaldab toetuse väljamaksmisel suuremat automatiseerimist. Samuti langeb ära teiste õigustatud isikute tuvastamise ja hüvitise ümberarvutamise vajadus, sest toetuse suurus ei sõltu enam pereliikmete arvust. Toitjakaotustoetuse maksmise ühtlustamine lapsetoetuse vanusepiiriga (sõltumata õppimisest 19. eluaastani) võimaldab SKA-l toetuse maksmist paremini automatiseerida ja ühtlasi vähendada töökoormust.

Kuna alates 2026. aastast vanuserühmas 21+ ja kolmandates riikides elavatele toitjakaotuspensioni saajatele uusi määramisi ei tehta, on vajalik selle sihtrühma nõustamine. Samas jäävad ära uute toitjakaotuspensionide määramise ja menetlemisega seotud tegevused, mistõttu ei prognoosita SKA töökoormusele seoses muudatustega märkimisväärset mõju. Nimetatud tööülesandeid planeeritakse katta olemasoleva tööjõuressursiga. Tööülesannete täitmine puudutab perehüvitiste peaspetsialisti, kliendinõustajaid, juriste ja maksete sooritamist.

Mõju ulatus SKA-le on keskmine, kuna SKA peab küll oma tööprotsesse muutma, kuid eeldatavasti ei too see kaasa SKA jaoks kohanemiskulusi. Mõju esinemise sagedus on suur, sest pensionide ja toetuste määramine on SKA igapäevane tegevus.

Eelnõu §-s 6 sätestatud muudatus (politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² täiendamine) mõjutab SKA tegevust ja võib mõjutada kohtute tegevust, seega riigivalitsemisega seotud mõju sihtrühmaks on SKA ja kohtud. Muudatuse jõustumise järel võib kohtul tekkida teavitamiskohustus, mille kohaselt tuleb kümne tööpäeva jooksul kohtuotsuse jõustumisest arvates kirjalikult teatada SKA-le asjaolust, mille tõttu kaob isikul õigus politseiametniku töövõimetuspensionile. SKA-l omakorda tuleb lõpetada politseiametniku töövõimetuspensioni maksmine isikule, kellele on politsei ja piirivalve

seaduse § 119¹² alusel määratud politseiametniku töövõimetuspension, kuid kes kaotab eelnõus sätestatud alustel õiguse saada politseiametniku töövõimetuspensioni.

Praegu teadaolevalt puudutab muudatus üht isikut, kellele politseiametniku töövõimetuspension on määratud ja kellele töövõimetuspensioni maksmine tuleb SKA-l lõpetada. Eelnõu §-s 6 sätestatuga samasisuline SKA teavitamise kohustus on kohtul ka olukorras, kus isikul kaob õigus saada politseiametniku väljateenitud aastate pensioni (politsei ja piirivalve seaduse § 111¹ lõige 10), ja praegu ei ole menetluses ühtki kohtuasja, millest tulenevalt tekiks kohtul täiendavat töökoormust teavituskohustuse täitmisel. Seega esineb eelnõus kirjeldatud juhtumeid üliharva, mistõttu on mõju riigiasutuste tööle vähene. Arvestades eelkirjeldatud, on muudatuse mõju mitteoluline (sihtrühma suurus, mõju avaldumise sagedus ja mõju ulatus on väike).

6.4. Mõju infoühiskonnale

Toitjakaotuspensionide makstakse praegu SKAIS1-s. See on aga vananenud platvorm, kuhu ei ole enam võimalik arendusi juurde teha. Kuna toitjakaotustoetuse määramise põhimõtted muutuvad täielikult, on vaja luua teise äriloogika alusel uus hüvitis SKA sotsiaalkaitse infosüsteemis SKAIS2, mis tähendab infotehnoloogilisi arendusi uue teenuse väljaarendamiseks. Lisaks SKAIS2 arendustele peab SKA hindama, kuidas mõjutab muudatus andmevahetust ja kas ka kolmandatel osapooltel on vaja teha muudatusi (nt sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister (STAR) ja toimetulekutoetus). TEHIK teeb asjakohased arendused aastatel 2024 ja 2025, alates 2026. aastast on vaja tagada ressursid teenuse ülalpidamiseks, sealhulgas infosüsteemi majutus, perioodiline hooldus, väikeparandused ja muudatused, teenusehaldus ja administreerimine (personalikulu), litsentsid.

SKA on hinnanud, et arvestades aja- ja inimressurssi, mis kulub juba vastu võetud ulatuslikele perehüvitiste maksmise muudatustele, valmib toitjakaotustoetuse IT-lahendus kõige varem aastaks 2026, sest just sellises ajaraamis saab SKA liikuda planeeritavate muudatustega olemasolevat töövoogu arvestades sobivas tempos.

Kuna tegu on ühekordse IT-arendusega juba olemasolevale infosüsteemi lahendusele, võib nii mõju ulatust kui ka mõju esinemise sagedust hinnata keskmiseks. IT-arendusvajaduste kaardistamise regulaarne koostöö TEHIK-u ja SKA-ga aitab maandada IT-arenduste riske nii finantsilises kui ajalisel plaanis.

6.5. Andmekaitsealane mõjuhinnang

Toitjakaotustoetuse määramise ja maksmise aluseks olev andmetöötlus toimub samadel alustel teiste peretoetustega, mida makstakse PHS-i alusel, sotsiaalkaitse infosüsteemis SKAIS, sotsiaalkaitse infosüsteemi põhimääruse alusel. SKAIS-i põhimääruse 4. ja 5. peatükk sätestavad, milliseid andmeid SKAIS-is töödeldakse ja milliste andmekogude andmeid SKAIS andmeallikana kasutab.

Käesoleva eelnõu rakendamiseks vajaminevad andmeallikad jäävad samaks, mis olid vajalikud toitjakaotuspensionide määramiseks: isikuandmed saadakse rahvastikuregistrist, kvalifitseerumisperioodi kontrollimiseks vajaminevad töötamise andmed saadakse töötamise registrist ja ajutise viibimisalusega isikute Eestis viibimise andmed migratsioonijärelevalve andmekogust. Mittetöötava ema vanemahüvitise sotsiaalmaksu andmed saadakse maksukohustuslaste registrist, õppimise ja akadeemilise puhkuse andmed EHISest ja teadmata kadunud isikute andmed Politsei- ja Piirivalveametist.

Eelnõus sätestatud muudatustega kaasneb andmete kontroll:

1. Eelnõu § 1 punktis 2 sätestatakse PHS-i toitjakaotustoetuse taotlemiseks täiendava tingimusena nõue, milleks on pikem riigis elamise või viibimise periood: kolm aastat nelja aasta jooksul. Kehtiva PHS-i alusel hüvitiste maksmiseks piisab isiku elamisnõude täitmisest toetuse taotlemisel ja selle saamisel. Eelnõu jõustumisel tekib SKA-l kohustus kontrollida rahvastikuregistrist Eestis elamist pikema perioodi vältel. Kui isik ei ole Eestis elanud, võimaldab kvalifitseerumisnõue kontrollida ka Eestis viibimist töötamise eesmärgil ajutise viibimisalusega. See eeldab andmete kontrollimist migratsioonijärelevalve andmekogust. Sama andmekogu alusel tehakse kontrolli ka kehtiva PHS-i Eestis ajutise viibimisalusega viibivale isikule makstava ema vanemahüvitise puhul. Erinevus seisneb jällegi tagasiulatava perioodi kontrollimises. Isikuandmete töötlemisega seotud risk on väike.

2. Eelnõu § 1 punktiga 11 luuakse PHS-is võimalus saada ema vanemahüvitist täiendaval sihtrühmal – lapseootel naisel – 70 päeva enne eeldatavat lapse sündi, kui rase ei tööta ja lapse teine vanem on surnud. Nimetatud juhul vanemahüvitise taotlemiseks tuleb vanemal anda SKA-le teada, kes on lapse teine vanem (nimi ja isikukood või sünniaeg) ning millal teine vanem on surnud. Kui teine vanem ei ole rahvastikuregistri subjekti, tuleb emal esitada ka surma fakti tõendavad dokumendid. Sellise teabe avaldamise eesmärk on see, et SKA saaks enne vanemahüvitise määramist kontrollida, et väidetav vanem on ka päriselt surnud.

Sündiva lapse vanemate kanded tehakse rahvastikuregistrisse. Põlvnemist vanemast, sh surnud vanemast eeldatakse perekonnaseaduse § 84 lõike 1 punkti 1 kohaselt ema abikaasast, kuid seda võib tõendada ka isaduse omaksvõtu avaldus, mis on tehtud raseduse ajal Eesti perekonnaseisuasutuses või välisriigis Eesti konsulaarasutuses, samuti kohtumäärus. Kunstliku viljastamise korral on põlvnemise aluseks kunstliku viljastamise nõusolek. Selliselt on SKA-l võimalik peale lapse sündi veenduda, et väidetav lapse vanem on ka tegelikult sündinud lapse vanem, sest vastava teabe alusel kantakse lapse rahvastikuregistri andmetesse vanemate andmed.

Põlvnemist kinnitava tõendi esitab ema, s.o vanemahüvitise taotleja SKA-le ja vastavad andmed (lapse surnud vanema nimi ja isikukood või sünniaeg) kantakse sotsiaalkaitse infosüsteemi (SKAIS2). Kui vanemahüvitise määramisel selgub hiljem, et SKA-le avaldatud isik, ei ole tegelikult lapse teine vanem (lapse teist vanemat üldse rahvastikuregistrisse ei kanta või kantakse sinna teine isik), tuleb hüvitise saajal enam makstud vanemahüvitis SKA-le tagasi maksta või tehakse võimaluse korral tasaarveldus sünni järel makstava vanemahüvitisega.

Sellesse sihtrühma kuuluvaid vanemahüvitise saajaid on olnud viimasel viiel aastal vaid keskmiselt kaks isikut aastas. Samuti on teine vanem, kelle andmeid ema avaldab, teabe avaldamise ajal surnud, millisel juhul isikuandmete kaitse üldmäärust ei kohaldata. Seega andmete kolmandaks isikuks, kelle andmeid SKA vanema avalduse alusel töötleb, on eelduslikult üksnes alaealine laps. Seega on isikuandmete töötlemisega seotud risk väike.

3. Eelnõu § 1 punkti 6 kohaselt tekib SKA-l õigus liiklusõnnetuse tõttu vanema kaotuse korral makstud toitjakaotustoetus tagasi nõuda. Tagasimakse aluseks on andmevahetus liikluskindlustusfondiga, kes edastab SKA poolt tehtud päringu vastusena andmed: liiklusõnnetuses hukkunud isiku nime ja info, kas hukunu oli süüdlane või kannataja.

Töödeldavateks isikuandmeteks on toitja kaotanud isiku rahalise nõude olemasolu (s.o finantsandmed) kindlustusandja vastu. Andmetöötluse käigus saab SKA-le teatavaks, et isik on surnud liiklusõnnetuse tagajärjel ning kas ta oli ise liiklusõnnetuses süüdi või mitte

(toitjakaotustoetuse saamiseks ei ole surma põhjus oluline). Surnud isiku andmete töötlemine on reguleeritud IKS §-s 9 ning lubatud isiku eluajal andmata või pärija nõusolekuta, kui selleks on olemas õiguslik alus.

Saadud info põhjal saab SKA kontrollida, kas kannatanust hukkunul oli alaealisi lapsi, kellele makstakse toitjakaotustoetust. Kui on, esitab SKA kindlustusandjale või kindlustuse puudumise korral liikluskindlustusfondile makstud toitjakaotustoetuse tagasimakse nõude.

Kuivõrd SKA juba nõuab vastavaid summasid sisse RPKS-i alusel toitjakaotuspensioni maksmiseks, on andmevahetus SKA ja liikluskindlustusfondi vahel olemas, andmekoosseis jääb samaks. Praegu teeb SKA päringuid liikluskindlustusfondile manuaalselt. Halduskoormuse vähendamiseks ja liiklusõnnetuses hukkunud isikute andmete kättesaadavuse parandamiseks tuleks taastada SKA ligipääs liiklusregistrile X-tee kaudu. Isikuandmete töötlemisega seotud risk on manuaalse andmevahetuse korral keskmine, selle automatiseerimine aitaks riski vähendada.

4. Eelnõu § 1 punktis 5 sätestatakse perehüvitiste (v.a vanemahüvitis) maksmise peatamine lapse akadeemilisel puhkusel viibimise ajaks. Sarnane põhimõte kehtib ka toitjakaotuspensioni maksmise peatamisel, seega toimub andmevahetus SKA ja EHIS-e vahel juba praegu.

Peretoetuse maksmise peatamise eelduseks on isikuandmetega seotud akadeemilise puhkuse alguse ja lõpukuupäevade olemasolu EHIS-es ja nende andmete kasutamise õigus SKA-l. Õppurite akadeemilise puhkuse algus- ja lõpukuupäev jõuab EHIS-est SKAIS-i automaatse andmevahetuse korras. Isikuandmete töötlemisega seotud risk on väike.

Andmekaitsealase mõju võib hinnata väikeseks, kuna andmete töötlemise eesmärk jääb sarnaseks ja võimalike isikute arv, keda see puudutab, pigem väheneb võrreldes kehtiva toitjakaotuspensioni saajate ringiga 21-aastaste ja vanemate isikute võrra, kellele pärast üleminekuperioodi lõppu toitjakaotustoetust ja -pensioni enam ei määrata. Andmete koosseis väheneb, kuna kaob vajadus võrrelda saajate ringi töövõimetoetuse saajatega, sest toetuste samaaegne saamine ei ole tulevikus enam välistatud, välja arvatud nende isikute puhul, kellel tekkis õigus toitjakaotuspensionile enne seadusemuudatust ja kellele jätkatakse RPKS-i alusel pensioni maksmist. Ligipääs SKAIS-2-le on piiratud nii volitamata kui ka kolmandatele isikutele. Andmete töötlemiseks luuakse seaduslik alus ning andmeid töötlevad vaid selleks volitatud isikud.

Eelnõu §-s 6 sätestatud muudatus (politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² täiendamine) puudutab isikule määratud politseiametniku töövõimetuspensioni maksmise lõpetamist. Muudatusega seotud andmetöötlus SKA-s toimub samadel alustel teiste eripensionidega, mida makstakse või mille maksmine lõpetatakse eriseaduses sätestatud alusel, samataoliselt toimub ka andmete säilitamine. Eelnõu §-s 6 sätestatud samasisuline SKA teavitamise kohustus on kohtul ka olukorras, kus isikul kaob õigus saada politseiametniku väljateenitud aastate pensioni (politsei ja piirivalve seaduse § 111¹ lõige 10), mistõttu ka teavitamiskohustust puudutavas osas andmetöötluses eelnõus sätestatud muudatusega erisusi ei tehta. Kuna eelnõu §-s 6 nimetatud juhtumeid esineb üliharva, võib andmekaitsealase mõju hinnata väikeseks.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seaduse rakendamisega kaasnevate kulude katmiseks on Vabariigi Valitsuse otsusega eraldatud aastateks 2024–2027 lisavahendid.

Seaduse rakendamisega kaasnevad kulud on järgmised:

- 1) TEHIK-u kulud IT-arendusteks (SKAIS2) kokku 2 000 000 eurot (2024. a 500 000 eurot, 2025. a 1 000 000 eurot, 2026. a 500 000 eurot);
- 2) TEHIK-ule IKT-lahenduste ülalpidamise kuludeks kokku 300 000 eurot (2026. a 60 000 eurot, 2027. a 240 000 eurot);
- 3) SKA-le täiendavad kulud toitjakaotustoetuse maksmiseks aastateks 2026–2028 on 3 300 000 eurot (2026. a 650 000 eurot, 2027. a 1 710 000 eurot ja 2028. a 940 000 eurot).

KOV-ide eelarvele lisakulusid ei kaasne.

Kehtiva skeemi korral kaetakse toitjakaotuspensionid RPKS-i alusel sotsiaalmaksu pensionikindlustuse vahenditest, välja arvatud eripensionide puhul. PHS-ist makstav toitjakaotustoetus kaetakse riigieelarve muudest vahenditest.

Tabel 1. Toitjakaotustoetuse riigieelarve kulu perioodil 2026–2028.

	Vanuserühm	miljonit eurot		
		2026	2027	2028
SKA kulude prognoos kehtiva skeemi alusel	0–23	24,35	25,50	26,59
	24+	0,69	0,71	0,74
	Kokku	25,04	26,21	27,33
Uue toitjakaotustoetuse kulude prognoos (kuni 2026. aasta 1. oktoobrini arvestatud vana skeemi kulu)	0–23	25,03	27,26	27,60
	24+	0,66	0,66	0,67
	Kokku	25,69	27,92	28,27
Vahe (täiendav riigieelarve kulude prognoos)	0–23	0,68	1,76	1,01
	24+	-0,03	-0,05	-0,07
	Kokku	0,65	1,71	0,94

Allikas: Sotsiaalkindlustusameti prognoos, Rahandusministeeriumi 2024. aasta kevadine majandusprognoos, Sotsiaalministeeriumi arvutused

Alla 24-aastaste noorte vanuserühmal tekib kolmel üleminekuperioodi aastatel täiendavate rahaliste vahendite lisavajadus 2026. aastal 0,68 miljonit eurot, 2027. aastal 1,76 miljonit eurot ja 2028. aastal 1,01 miljonit eurot. Alates 2029 aastast hakkavad prognoositavad kulud toitjakaotustoetusele võrreldes kehtiva skeemiga vähenema, sest kehtiva skeemi järgi pensioniindeksist sõltuva prognoositava toitjakaotuspensioni keskmine suurus kasvab prognoositult kiiremini kui uue toitjakaotustoetuse suurus, mis sõltub eelkõige tarbijahinnaindeksi muutusest ja palgakasvust. Rahandusministeeriumi pikaajaline prognoos näeb ette THI kasvu ligi 2% aastas alates 2025. aastast. Samuti vähendab toitjakaotustoetusele 21 aasta vanusepiiri kehtestamine üleminekuperioodil toitjakaotuspensioni saajate sihtrühma järk-järgult kuni aastani 2032, kui toetusesaajate seas enam vanemaid kui 21-aastaseid noori pole. Aastaks 2031 on toitjakaotuspensioni kulud vähenenud 15% võrra ja aastaks 2035 viiendiku võrra. Kulude riskistsenaariumiks on väga kiire inflatsioon, nii nagu oli aastatel 2022 – 2023, mida majandusprognoosid ette ei osanud näha ja mis suurendaksid prognoositust enam ka lapse ülalpidamiskulusid ja kulutusi toitjakaotustoetusele.

24-aastaste ja vanemate toitjakaotuspensioni saajate prognoositud kulu muutub vähesel määral, kuna uusi määramisi sellele sihtrühmale ei tehta. Ainsa sihtrühmana liiguvad toitjakaotuspensioni saajate hulgast välja lapseootel mittetöötavad naised, kelle sündiva lapse teine vanem on surnud. Neile hakatakse maksuma edaspidi ema vanemahüvitist 70 päeva enne lapse eeldatavat sünniaega, mis

tähendab ühte kuud rohkem võrreldes teiste mittetöötavate rasedatega. Keskel läbi kahele naisele aastas kaetakse üks kuu vanemahüvitist vanemahüvitise määras, mis toob aastateks 2026–2028 kaasa riigieelarve kulu 5700 eurot. See kaetakse riigieelarve muudest vahenditest sarnaselt toitjakaotustoetusega.

Eelnõus sätestatud politsei ja piirivalve seaduse muudatus omab samuti mõju riigieelarvele. Politsei ja piirivalve seaduse § 119¹² lõike 5 kohaselt makstakse politseiametniku töövõimetuspensioni riigieelarvest. Politsei ja piirivalve seaduse muudatuse jõustumine eelnõus sätestatud kujul puudutab eelnõu koostamisel teadaolevalt ühele isikule määratud politseiametniku töövõimetuspensioni maksmise lõpetamist. Muudatus ei too kaasa täiendavaid kulusid riigieelarvele.

8. Rakendusaktid

Eelnõuga seoses ei ole vaja uusi rakendusakte kehtestada ega olemasolevaid kehtetuks tunnistada. Muutmist vajavad määrused:

- 1) sotsiaalkaitseministri 1. novembri 2016. a määrus nr 59 „Perehüvitiste taotluse andmete loetelu“;
- 2) sotsiaalkaitseministri 12. detsembri 2016. a määrus nr 70 „Riikliku pensioni määramise, ümberarvutamise ja maksmise juhend“;
- 3) sotsiaalkaitseministri 5. märtsi 2019. a määrus nr 12 „Sotsiaalkaitse infosüsteemi põhimäärus“.

Rakendusaktide kavandid on esitatud seletuskirja lisas 1.

9. Seaduse jõustumine

Käesolev eelnõu jõustub 2026. aasta 1. oktoobril. Jõustumine 1. oktoobril on seotud õppeaasta alguse ja õppimisandmete liikumisega EHIS-est SKA-sse. Kuna toitjakaotustoetuse maksmise vanusepiir seonduvalt õppimisega muutub (toitjakaotuspensioni makstakse kuni 18. eluaastani ilma õppimise kohustuseta, toitjakaotustoetust hakatakse maksuma kuni 19-aastaseks saamiseni ilma õppimise kohustuseta), on õppimise kohta andmete liikumine toetuse õigeaegseks maksmiseks väga oluline.

Seadusega on ette nähtud kuue aasta pikkune üleminekuperiood seoses toetuse maksmise vanusepiiri muutumisega: noored, kes on seaduse jõustumise hetkel 18-aastased ja vanemad, saavad õppimise korral toitjakaotustoetust kuni 24-aastaseks saamiseni.

Käesoleva eelnõu § 1 punkt 6 jõustub üldises korras. Muudatus annab aluse peatada perehüvitiste, v.a vanemahüvitise maksmise ajal, kui hüvitise saaja viibib akadeemilisel puhkusel. Kuna juba käesoleval ajal on olnud seaduse rakendamisel erinevaid tõlgendusi, on oluline jõustada säte esimesel võimalusel. Samuti jõustub üldises korras eelnõu § 6.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati eelnõude infosüsteemi kaudu kooskõlastamiseks Justiitsministeeriumile, Siseministeeriumile, Rahandusministeeriumile, Haridus- ja Teadusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile ja Riigikantseleile ning arvamuse avaldamiseks Sotsiaalkindlustusametile, Eesti Töötukassale, Tervisekassale, Eesti Lastekaitse Liidule, Eesti Linnade ja Valdade Liidule, Lasterikaste Perede Liidule, Puuetega Inimeste Kojale, Õiguskantsleri Kantseleile, Liikluskindlustuse Fondile ja Eesti Pensionäride Ühenduste Liidule.

Kooskõlastamisel saabunud märkused koos märkega nende arvestamise kohta on esitatud kooskõlastustabelis, mis on seletuskirja lisa 2.

Teisel korral esitatakse eelnõu normitehniliseks kontrolliks ja kooskõlastamiseks Justiitsministeeriumile, seoses lisandunud politsei ja piirivalve seaduse muudatusega kooskõlastamiseks Siseministeeriumile, arvamuse avaldamiseks Sotsiaalkindlustusametile ja Eesti Kohtunike Ühingule ning teadmiseks Politsei- ja Piirivalveametile ja Kaitsepolitseiametile.

Algatab Vabariigi Valitsus „...“ „.....“ 2024. a.